

Jan van Anrooy

Schets van een schilder

**Onderzoek naar het leven van dhr. J.A.M. van Anrooy
kort voor, tijdens en direct na de
Tweede Wereldoorlog**

J.C. van Leeuwen

Aanleiding

Op 28 augustus 2013 werd de heer Reinjan Mulder in het gemeentehuis van Geldermalsen geconfronteerd met schilderijen van de bekende overleden Betuwse schilder Jan van Anrooy. Daarbij wees hij zijn gastheer wethouder W. Hompe op het gegeven dat Van Anrooy tijdens de Tweede Wereldoorlog geen zuivere rol had gespeeld. Dit bezoek werd op 24 september 2013 vervolgd door een bezoek van het voltallige college van burgemeester en wethouders aan het voormalige atelier van de overleden schilder Piet Mulder, vader van Reinjan. Tijdens dit bezoek kwamen de schilderijen van Van Anrooy nogmaals ter sprake. Het college was niet op de hoogte van een mogelijke foutieve rol van Van Anrooy gedurende de Tweede Wereldoorlog en kon slechts aangeven, dat de betreffende werken via de voormalige gemeente Deil (bron 4) na de gemeentelijke herindeling per 1 januari 1978 in bezit van de huidige gemeente Geldermalsen waren gekomen en dat Van Anrooy daarna nog enkele werken aan de gemeente had geschonken. *1)

Op 18 januari 2014 opent burgemeester mw. dr. M.W.M. de Vries op verzoek van de heer Reinjan Mulder een tentoonstelling van werken van Piet Mulder in het Stroomhuis te Neerijnen. In haar toespraak gaat zij in op bekende Betuwse landschapsschilders en fotografen en de cultuurhistorische waarde van hun werken voor deze streek. Zij betreft hierbij (bron 2) ook het werk van Van Anrooy (in een uitgebreid artikel uit kunstrecensent Bas Roodnat zich op 5 december 1997 in het NRC in positieve zin uit over het werk van Van Anrooy - bron 17).

Op 21 januari 2014 publiceert de heer Reinjan Mulder op zijn website het artikel 'Nazi-kunst in het Gemeentehuis? De zaak Jan van Anrooy' (bron 1). In dit artikel gaat hij uitgebreid in op de rol die Van Anrooy gedurende de Tweede Wereldoorlog zou hebben gespeeld en plaatst hij kritische kanttekeningen bij de aanwezigheid van diens werken in een openbaar gebouw als het gemeentehuis van Geldermalsen. Direct na het verschijnen van dit artikel benadert de heer Mulder actief De Volkskrant waarin hij wijst op de zijns inziens twijfelachtige situatie in het gemeentehuis Geldermalsen. De Volkskrant pakt dit actief op, gevolgd door andere lokale, regionale en landelijke media.

Onder druk van de media en om ook voor zichzelf een helder beeld te krijgen over de werkelijke achtergrond van Van Anrooy en diens werk besluit burgemeester De Vries het Instituut voor Holocaust en Genocidestudies (NIOD) om nadere informatie te vragen, waarbij tevens werd geïnformeerd naar een mogelijk bestaande gedragslijn 'hoe om te gaan met kunst van schilders met een twijfelachtig oorlogsverleden'. De gevraagde informatie werd op 27 januari 2014 ontvangen (bron 13) maar gaat slechts beperkt in op de positie van Van Anrooy gedurende de Tweede Wereldoorlog. Voor informatie over een mogelijk proces en internering na de oorlog wordt verwezen naar het Nationaal Archief te Den Haag en in het bijzonder het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging. De door de burgemeester gevraagde gedragslijn kon niet worden verstrekt, 'de gemeente zal in dit specifieke geval zelf tot een afweging en oordeel moeten komen'.

De burgemeester besluit de mogelijk aanvullende informatie uit het Nationaal Archief op te vragen. Dit niet alleen voor de eigen gemeentelijke beeld- en dossiervorming, maar ook voor de nabestaanden van Van Anrooy die telefonisch en via e-mail hebben aangegeven niet op de hoogte te zijn van zijn rol gedurende de Tweede Oorlog en zich door alle media-aandacht overvallen voelen.

*1) De verschillende, in het kader van deze notitie geraadpleegde bronnen, worden hierna beschreven.

Op dinsdag 28 januari 2014 komen de burgemeester, het college van burgemeester en wethouders en het Presidium (fractievoorzitters van de in de gemeenteraad vertegenwoordigde politieke partijen) unaniem tot de conclusie, dat er onvoldoende aanleiding bestaat de schilderijen van Van Anrooy alsnog uit het gemeentehuis te verwijderen en in depot op te slaan. Mogelijk voor Van Anrooy belastende informatie uit het Nationaal Archief zal aan de argumenten voor dit besluit geen afbreuk doen. Dezelfde dag wordt de media een verklaring van het gemeentebestuur toegezonden (bron 3).

Op verzoek van de burgemeester brengt ondergetekende op donderdag 6 februari 2014 een bezoek aan het Nationaal Archief voor inzage in de bronnen hierna genoemd onder 6 t/m 11. Het is toegestaan aantekeningen te maken. Het maken van kopieën van stukken is verboden.

Vooropgesteld

Ondergetekende is geen wetenschapper, geen historicus en niet vertrouwd met het verrichten van dit soort onderzoeken in het Nationaal Archief. Evenmin pretendeer ik een kenner te zijn van de positie en het werken van de Kultuurkamer gedurende de Tweede Wereldoorlog en de wijze waarop beroepskunstenaars in die periode in hun levensonderhoud moesten voorzien. Ik heb slechts geprobeerd mij in een kort tijdsbestek, met behulp van de mij ter beschikking gestelde informatie, een objectief oordeel te vormen over het doen en laten van de heer J.A.M. van Anrooy kort voor, tijdens en kort na de Tweede Wereldoorlog.

Bronnen

1. Artikel 'Nazi-kunst in het gemeentehuis? De zaak Jan van Anrooy' d.d. 22 januari 2014 - Artikel geschreven door de heer R. Mulder, gepubliceerd op www.reinjanmulder.nl
2. Toespraak burgemeester dr. M.W.M. de Vries t.g.v. de opening van een tentoonstelling van werken van de schilder Piet Mulder in het Stroomhuis te Neerijnen d.d. 18 januari 2014.
3. Verklaring gemeente Geldermalsen d.d. 28 januari 2014.
4. Streekarchief Rivierenland Tiel - Gemeentelijk archief Deil 1811-1977 - Archiefnummer 2145 - Inventarisnummer 478 - Bruikleenovereenkomsten tussen gemeentebestuur Deil en Rijksinspecteur voor roerende monumenten d.d. 13 oktober 1953, 10 mei 1957 en 1 december 1970 - Overzichten van in het gemeentehuis te Deil aanwezige schilderijen van Jan van Anrooy.
5. Streekarchief Rivierenland Tiel - Gemeentelijk archief Deil 1811-1977 - Archiefnummer 2145 - Inventarisnummer 2545 - Politieel rapport tijdvak 1 juli - 31 juli 1946.
6. Nationaal Archief Den Haag - Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging - Inventarisnummer 95684 - Politieke Recherche Afdeling Nijmegen 8057 - Lokale opsporingsdienst vanaf 1 maart 1946.
7. Nationaal Archief Den Haag - Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging - Inventarisnummer 78542 - Politieke Recherche Afdeling Eindhoven - Dossier J.A.M. van Anrooy - Lokale opsporingsdienst vanaf 1 maart 1946.
8. Nationaal Archief Den Haag - Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging - Inventarisnummer 28289 - Tribunaal Arnhem 4570 - Belast met tuchtrechtelijk bestraffen van Nederlanders die zich onvaderlandslievend hadden gedragen.
9. Nationaal Archief Den Haag - Nederlands Beheersinstituut - Inventarisnummer 28559 - Belast met het beheer van het vermogen van onder meer politieke delinquenten.
10. Nationaal Archief Den Haag - Stichting Toezicht Politieke Delinquenten - Inventarisnummer 960 - Hengelo - Dossier J.A.M. van Anrooy - Belast met de reclassering van vrijgelaten politieke delinquenten en de controle op de naleving van de voorwaarden van de buitenvervolginstelling of vrijlating.

11. Nationaal Archief Den Haag - Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging – Inventarisnummer 8712 - Politieke Recherche Afdeling Breda 2381 – Lokale opsporingsdienst vanaf 1 maart 1946 (dit dossier bevat slechts een vermelding dat relevante stukken zijn doorgezonden naar een onleesbaar adres.
12. Brief J.A.M. van Anrooy d.d. 16 augustus 1945.
13. Rapportage Instituut voor Holocaust en Genocidestudies (NIOD) d.d. 27 januari 2014.
14. Ingezonden brief dhr. P Schippers te Tiel in dagblad 'De Gelderlander' d.d. 6 februari 2014 (bijlage 8).
15. Catalogus tentoonstelling 'Jan van Anrooij, Schilder van de West-Betuwe' in 'De Kijkschuur' Acquoy van 26 november 1983 t/m 1 januari 1984.
16. Diverse artikelen in lokale en regionale kranten zoals 'De Gelderlander', het 'Utrechts Nieuwsblad' en het 'Nieuwsblad Geldermalsen' uit de periode 1983-1998.
17. Artikel in het NRC d.d. 5 december 1997 'Bomen als kathedralen' over twee eeuwen landschapschilderkunst, geschreven door Bas Roodnat, kunstrecensent.
18. Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog 1939-1945 van. dr. L. de Jong - gescreend op zoektermen 'Kultuurkamer', 'Kunsthuis' en 'Van Anrooy'.
19. Brief E. de Rochemont aan Lt. Van Anrooy d.d. 30 mei 1939.

Tijdpad

Datum/Periode:	Activiteit/document:	Bron:
05-02-1926	Strafblad griffie Arrondissementsrechtbank Arnhem: belediging van een ambtenaar in functie.	7
1934	Politie Leiden: verduistering van fl. 317,25	7
11-1936	Vrijwillig in dienst als officier in het Nederlandse leger. Rang 1 ^e luitenant	6/7
06-1937	Vanaf juni 1937 tot 1939 commandant 2 ^e schoolbatterij.	7
30-05-1939	Brief E. de Rochemont aan Lt. Van Anrooy; dank voor goede zorgen als commandant.	19
07-1939	Bevorderd van luitenant tot kapitein.	6
12-1939	Van december 1939 t/m 14 mei 1940 hoofd van de luchtdoelbestrijdingsmiddelen bij de Generale staf van het Veldleger.	7
1940	Vanaf capitulatie tot oktober 1940 werkzaam bij de Opbouwdienst.	6
1940	Staat vermeld als gehuwd met kinderen in de leeftijd van 10 en 12 jaar.	7
08-1940	Gesprek met Mussert over aanstelling bij het Departement van Volksvoorlichting en Kunsten. Direct hierop aangemeld als lid bij de NSB.	6
07-12-1940	Brief Van Anrooy aan kameraad: 'Wil aan de zuivering van de arbeidsdienst in nationaal-socialistische zin, als nationaal socialistisch officier gaarne zijn werkkraft geven.'	7
01-02-1941	Aanstelling bij het Departement van Volksvoorlichting en Kunsten.	6
07-11-1940	Aantekening waarin melding wordt gemaakt van het lidmaatschap per 7 november 1940 van de NSB, stamboeknummer 116961.	6
24-03-1941	Brief van het hoofd afd. Centrale inlichtingen Den Haag aan districtsleider in Den Haag: J. van Anrooy, Wittenbergerweg 2 Wassenaar heeft zich zonder toestemming rechtstreeks gewend tot de Duitse instanties. Betreft het doorgeven aan bedoelde instanties van een rondschrijven van den heer J. de Bruin, leider van het clubhuis 'De Musschen' Den Haag. Optreden wordt als onverstandig omschreven.	6

22-09-1941	Radiotoespraak voor de Nederlandse Radio Omroep op persoonlijke titel en niet als medewerker van het departement met als titel 'Het Nationaal Socialisme in uw woning': aanval op de kitsch in de kunst en oproep tot terugkeer naar de oude tradities.	8
26-03-1942	Van Anrooy heeft met anderen in Café Koch in Maastricht flink gedronken en geeft aan dat rekening naar het Departement van Voorlichting en Kunsten in Den Haag moet worden gestuurd.	6
27-03-1942	Van Anrooy loopt dronken door Maastricht. Hij toont in Café Bosch aan NSB-ers een Koninklijke Onderscheiding die hij zou hebben gekregen en toont ook zijn lidmaatschapskaart van de NSB. De recherche onderzocht of het hier inderdaad om iemand van het departement ging of om een oplichter. Hij bleek inderdaad bij het Departement van Voorlichting en Kunsten te werken en bleek ook lid van de NSB te zijn.	6
04-1942	Aangemeld als lid van de Nederlandse Volksdienst	6
09-09-1942	Dronken in café. Tijdens razzia van de SD met anderen naar buiten gevlucht. Zich toen onterecht voor lid van de SD uitgegeven. Kon zich niet legitimeren, is aangehouden en naar de strafgevangenis in Scheveningen overgebracht.	6
15-09-1942	Brief Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des SD Den Haag: omschrijft Van Anrooy als 'quartalsaufer'.	7
15-09-1942	Brief over ontslag bij het departement en royement lidmaatschap NSB.	6
22-09-1942	Brief over ontslag bij het departement en royement lidmaatschap NSB.	6
02-10-1942	Brief over ontslag bij het departement en royement lidmaatschap NSB.	6
07-10-1942	Brief over ontslag bij het departement en royement lidmaatschap NSB.	6
19-10-1942	Ontslag bij het departement. Officieel pas per 31-12-1942 om zijn familie financieel nog iets te ontzien.	6
01-11-1942	Vermoeden van officieel royement door NSB. Komt voor op een lijst van afgevoerde en ontslagen leden.	6
13-11-1942	Poging via relaties bij de bezetter het vrijgekomen huis van de joodse familie De Man te Berlicum te bemachtigen.	6
29-12-1943	Vertrokken naar de gemeente Deil D34	6
07-05-1945	Uittreksel proces-verbaal: aangehouden	6
18-05-1945	Brief Chr. van de Linden, arts te Deil, waarin hij meldt dat Van Anrooy lijdt aan een 'gastritis acuta' * 2).	6
19-05-1945	Uittreksel proces-verbaal: huisarrest	6

*2) Acute maagslijmvliesontsteking

16-08-1945	Uitgebreid verweer van Van Anrooy gericht aan de heer Commandant van den Politieken Opsporingsdienst te Geldermalsen. Sedert 19 mei jl. door de Militair Commissaris District Geldermalsen huisarrest opgelegd. Mag zich sinds juni jl. buitenshuis begeven voor het verrichten van landbouwwerkzaamheden. Nimmer tegen de veiligheid van de Staat gehandeld. Werkzaamheden op het Departement waren beperkt tot de bouwkunst, de beeldende kunst en bouwnijverheid en hiervan uitsluitend het sociale en artistieke gedeelte. Binnen het ministerie waren de kunstschilders zonder enige bescherming van trouwe ambtenaren en overgeleverd aan iedere denkbare Nazi-terreur. De maatschappelijke en financiële positie van 95% der kunstschilders en beeldhouwers was al tien jaar aller ellendigst en velen waren de wanhoop nabij. Dit was aanleiding om tegen elke prijs te proberen een positie binnen het nieuwe Departement te verwerven om te proberen van daaruit de Nederlandse schilderkunst voor onheil te behoeden. Slaagde begin februari 1941 in die opzet en was toen hoofdcommies op arbeidscontract met de schilderkunst onder zijn hoede. Salaris was toereikend, maar net genoeg om van rond te komen. Medio 1942 viel er niets meer te behoeden, de Duitsers en NSB-ers gingen alles in handen nemen en iedereen moest een eed van trouw afleggen: reden om in juli 1942 ontslag aan te vragen *3). Ontslag werd niet aangevraagd toen voor de Duitsers het tij al begon te keren, maar juist op een moment waarop hun kracht nog onmetelijk leek. Op het moment van de ontslagaanvraag een vaste aanstelling als referendaris bij de afdeling B.B.K. en daarbinnen een sleutelpositie. Tot die tijd was er van grote invloed van de Nazi's op de beeldende kunsten geen sprake: 'is mijn werk'. Dat er volop monumenten konden worden opgericht 'is mijn werk'. Gezorgd voor het realiseren van verschillende oorlogsmonumenten. Op de Grebbeberg kon zelfs het devies 'De vaderland getrouwe blijf ik tot in den dood' in steen worden gebeiteld. Heb zelfs op ministerie ingegrepen toen het realiseren van twee monumenten in gevaar kwam. Voor dat optreden in beide gevallen door de Gestapo ter verantwoording geroepen. Gezorgd voor regelmatige opdrachten voor Rotterdamse kunstenaars wiens ateliers waren verwoest. Ondanks weerstand van de Duitsers gezorgd voor het verlenen van opdrachten op het gebied van religieuze kunst, zowel Protestants als Rooms Katholiek.	8/12
------------	---	------

*3) Dit wordt weersproken door de feiten genoemd onder bron 6.

	Bijgedragen aan het voorkomen van totale nazificering van de kunsthandel, waardoor er ruimte bleef voor kunstenaars die zich niet bij de Kultuurkamer wilden aansluiten dankzij een niet zo strikte controle van hun werk. Hulp verleend aan Joodse kunstenaars. Tot september 1942 heeft geen SS-er vat kunnen krijgen op de beeldende kunst. Het blad Storm SS is steeds op niets uitgelopen dankzij tegenwerking Van Anrooy en anderen. Dit alles in kunstenaarskringen bekend. Op het moment van het indienen van de ontslagaanvraag was de argwaan t.o.v. Van Anrooy binnen NSB-kringen erg groot. Begin september 1942 gearresteerd en naar Scheveningen overgebracht. Beschuldigd van sabotage en spionage. Lange verhoren en mishandeling *4). In de gevangenis van vrouw afscheid genomen omdat hij zou worden doodgeschoten. Na verblijf van zes weken in de cel plotseling in vrijheid gesteld. Vermoedt angst bij de Duitsers voor negatieve reactie in de kunstenaarswereld. Na een paar dagen bij Rechtscommisar für Justiz und Verwaltung'. Hij zou 'verdwijnen' wanneer hij zich ooit nog met de kunstenaars zou inlaten. Gangen zouden worden nagegaan. Met ingang van 19 oktober 1942 ontslag bij het ministerie. Daarna gaan schilderen en zich verder afzijdig houden van de kunstenaarswereld. Verdacht van collaboratie. Uitsluitend geprobeerd belangen van de kunstenaarswereld te dienen. Geprobeerd nazificering van de kunst te verijdelen. Meent daarin geslaagd te zijn. Gevaarlijke positie, waande zich steeds 'met één been in het concentratiekamp'. Begrijpt, dat velen op een bijzondere wijze naar zijn handelen kijken. Slechts kleine kring mensen was op de hoogte van zijn beweegredenen en zijn handelen. Noemt met toelichting tien personen die zijn 'goed zijn' kunnen bevestigen. Vraagt om verruiming van zijn bewegingsvrijheid omdat hij over onvoldoende geldmiddelen beschikt en dit niet lang meer kan volhouden. Hij kan dan weer gaan schilderen en de opdrachten uitvoeren die hij inmiddels heeft gekregen. De Nederlandse kunst onder de moeilijkste omstandigheden gediend, veel smaal gedragen, beperkingen met berusting ondergaan.	
21-08-1945	Uittreksel proces-verbaal: opheffing huisarrest.	6
29-10-1945	Rapport Politieke Opsporingsdienst: Van Anrooy, geboren 20-06-1901, kunstschilder, woonde Laan van Meerdervoort 1147 Den Haag, op 29-12-1943 vertrokken naar de gemeente Deil D34.	6
08-1946	Politieel rapport over het tijdvak 1 t/m 31 juli 1946: 'De stemming van de bevolking is rustig. Er heeft geen politieke activiteit plaats gevonden, behoudens de gebruikelijke actie voor de gemeenteraadsverkiezingen. Een en ander verliep ordelijk. De enkele politieke delinquenten zijn reeds uit bewaring ontslagen en zonder noemenswaardige moeilijkheden in de bevolking opgenomen.	5

*4) Wordt weersproken door de feiten genoemd onder bron 6.

04-10-1947	Proces-verbaal verhoor prof. Dr. Tobi Goedewaagen. Heeft Van Anrooy als referendaris bij het departement afdeling Beeldende Kunst aangesteld op voordracht van de heer Gerdes. Hij was lid van de NSB maar dat was niet vereist om te worden benoemd. Voor hogere functionarissen was het wel vanzelfsprekend. 'Als NSB-er nam Van Anrooy een zeer onverschillige houding aan. In verband met daar te organiseren exposities van Nederlandse kunst door het Kunsthuis is Van Anrooy als toezichhoudend leider meerdere malen naar Duitsland geweest. Van antipathie t.o.v. de Nazi's bij Van Anrooy is Goedewaagen nooit iets gebleken. Gerdes zou dat zeker gemerkt hebben.	6
04-10-1947	Proces-verbaal verhoor Louis Johan Henri Peter Feun werkzaam op het Departement van Volksvoorlichting en Kunsten. Van Anrooy was lid NSB, moest wel voor hogere functionarissen. Was nooit in uniform, maar droeg wel met trots het NSB-insigne. Van Anrooy was geen geniepige NSB-er en fair in zijn optreden. Heeft anderen nooit aangemoedigd lid van de NSB te worden. Medewerkers van het departement zijn nimmer gedwongen de eed van trouw op Mussert af te leggen.	6
04-10-1947	Proces-verbaal Directoraat Generaal voor Bijzondere Rechtspleging, Politie Recherche Afdeling Nijmegen, groep 1 Culemborg: verhoor Jan Adriaan Marie van Anrooy: in november 1936 vrijwillig in dienst gegaan als officier in het Nederlandse leger. Gedaan omdat als kunstschilder geen brood te verdienen viel. In juli 1939 bevorderd van luitenant tot kapitein. Na de capitulatie overgegaan naar de opgerichte Opbouwdienst, tot oktober 1940. Was in die dagen oprecht aanhanger van de ideële gedachte van de NSB, verwachtte van die beweging verbetering van de sociale toestanden, vooral ook voor de kunstenaars. In oktober 1940 werd het Departement van Volksvoorlichting en Kunsten gesticht. Wilde hier een post bekleden om de belangen van de kunstenaars te kunnen behartigen. Dit met de gedachte dat kunst als zodanig niet met politiek te maken had en daarvan vrij moest staan. Actief contact gezocht met Gerdes, een vertrouweling van Mussert. In augustus 1940 gesprek met Mussert gehad. Mussert wilde meewerken aan aanstelling mits Van Anrooy voorlopig lid van de NSB werd. Direct daarna aangemeld. Per 1-2-1941 door Goedewaagen aangesteld. Insigne van NSB gedragen, maar daarbinnen nooit functies bekleed, vergaderingen bezocht, gecolporteerd of gecollecteerd. Gewerkt aan regeling om een percentage van kosten van bouwwerken te besteden aan kunst, dit via de Stichting het Nederlandse Kunsthuis. Heb toespraken voor de radio gehouden over kunst. Heeft zich in april 1942 aangemeld als lid van de Nederlandse Volksdienst. Brief 13-11-1942 aan haupt sturmfuhrer Samel van de sicherheidsdienst Den Bosch. Wilde in aanmerking komen voor het huis van de familie van de dichter Herman de Man te Berlicum wiens familie door de SD was gearresteerd. Is niets van terecht gekomen. Brieven van 15/9, 29/9, 2/10 en 7/10 1942 gaan over ontslag bij het Departement en als lid van de NSB. Aanleiding was een voorval op	6

	9-9-1942. Dronken in café, razzia van SD, in dronkenschap met de meute mee gevlucht. Buiten voor lid SD uitgegeven, kon zich niet legitimeren, werd aangehouden en overgebracht naar de cellenbarakken in Scheveningen. Na zes weken om onbegrijpelijke redenen vrijgelaten en ontslagen. Een week na ontslag opgroepen bij Bureau van Justitie en Verwaltung. Werd disciplinair gestraft. Had daarvoor volgens hemzelf al in juni 1942 zelf ontslag aangevraagd bij het Departement, maar die aanvraag was nog steeds niet in behandeling genomen. Ontslag volgt 19-10-1942. Officieel pas op 31-12-1942 om zijn familie nog wat te ontzien. Schijnt op 1-11-1942 door NSB te zijn geroyeerd, maar heeft dit nooit officieel gehoord.	
29-01-1948	Brief van dhr. Chr. van der Linden, huisarts te Ede: Van Anrooy is goed Nederlander. Nooit op sympathie voor de Duitsers kunnen betrappen. Hij was zelfs behulpzaam bij het verlenen van onderdak aan Baron Van Verschuer na een overval op de politiefunctionaris Landerveer.	8
30-01-1948	Brief burgemeester G.J. Kolff van de gemeente Deil gericht aan de president van het Tribunaal te Nijmegen. Kent Van Anrooy persoonlijk heel goed. Is ervan overtuigd, dat hij in hart en nieren een goed Nederlander is geweest en gebleven. Vraagt Van Anrooy een goed verweer te gunnen.	8
31-01-1948	Verklaring van Elisabeth Jantje Oole, echtgenote Jan van Anrooy, waarin zij verklaart dat zij beide over geen enkel vermogen beschikken.	8
02-1948	Brief plv. voorzitter 2 ^e kamer Tribunaal arrondissement Arnhem aan burgemeester G.J. Kolff: 'ons aanleiding geeft op te merken, dat o.i. uw oordeel vermoedelijk anders zou zijn uitgevallen indien u vooraf inzage gehad zoudt hebben van het betrokken dossier contra J.A.M. van Anrooy.'	8
02-02-1948	Zitting Tribunaal Arrondissement Arnhem 2 ^e Kamer Nijmegen, rolnr. 232, dossiernr. 4570. Vrouw ernstig ziek, kan niet ter zitting verschijnen. Van Anrooy erkent de tenlastelegging *5). Het wordt bewezen geacht, dat beschuldigde zich heeft gedragen in strijd met de belangen van het Nederlandse Volk, Bevestigd door de erkenning van de beschuldigde en door verklaringen van getuigen en documenten. Zijn gedragingen waren flagrant in strijd met de eer van een officier van het Nederlandse leger. Van Anrooy schreef aan NSB-er De Blocq van Scheltinga een zienswijze t.a.v. de door hem dringend noodzakelijk geachte zuivering van de arbeidsdienst in nationaal socialistische zin om daardoor te komen tot een opvoeding van de Nederlandse Jeugd tot Nationaal Socialisten, tot welke opvoeding hij het zich een grote eer acht zijn werkkraft als nationaal socialistisch officier te mogen geven tot vernietiging van de Unie Draak (Nederlandse Unie) welke hij staatsgevaarlijk acht en welke vernietiging hij een gebiedende eis van staatsbelang acht.	8

*5) Hij erkent de aanklacht wat niet meer of minder wil zeggen dat hij zich van de inhoud van de aanklacht bewust is. Dit mag niet worden beschouwd als een bekentenis van de ten laste gelegde feiten.

	Het tribunaal acht niet bewezen, dat Van Anrooy op eigen initiatief uit de NSB is gestapt. Bleef ook na zijn uitstoting uit de NSB een nationaal socialistische instelling houden gelet op zijn poging om in november 1942 via de SD de woning van de familie van Herman de Man in Berlicum te bemachtigen. Verklaringen ten gunste van de gedaagde zijn er wel, maar hebben betrekking op de periode na zijn uitstoting uit de NSB en nadat hij zich bij de Duitsers onmogelijk had gemaakt. Deze verklaringen worden van beperkte betekenis geacht. Het Tribunaal is van mening, dat beschuldigde in aanmerking komt voor een correctie, aangezien de tien dagen detentie welke hij heeft ondergaan, niet opwegen tegen de ergerlijke misdrijvingen van deze intellectuele officier van het Nederlandse leger. In eerste instantie was het Militair Gezag onvoldoende op de hoogte van de feiten. Overlegd worden o.a. Verschillende brieven aan kameraden waaruit duidelijk sympathie voor het nationaal socialisme blijkt. Spreekt over het bestraffen van schijnmedewerking of sabotage, over het handelen tegen staatsgevaarlijke activiteiten die de naam van het nationaal socialisme en den leider ernstig afbreuk doen. Pleit voor zuivering. Brieven waaruit blijkt, dat Van Anrooy heeft meegewerkt aan het verstoppert van radiotoestellen door familieleden. Brief waaruit blijkt, dat Van Anrooy zich als militair in het Nederlandse leger heeft beijverd door het veiliger maken van de lopen van geweren. Hij maakte melding van ondeskundig onderhoud en vroeg om actie om de situatie te verbeteren. Het uitgebreide verweer van Van Anrooy d.d. 16-8-1945 aan de heer Commandant van den Politieken Opsporingsdienst te Geldermalsen voorzien van aantekeningen als: '?', 'ja, ja', 'Leugen, is eruit getrapt', 'Ach, eervol? Nog een leugen'.	
13-02-1948	Uitspraak Tribunaal voor het Arrondissement Arnhem, dossier 4570, 2e Kamer; de volgende maatregel wordt opgelegd: internering voor de tijd van drie jaar zonder aftrek der voorinternering. Ontzegging van het kiesrecht, ontzegging van het dienen bij de gewapende macht, ontzegging van het recht tot het bekleden van ambten en openbare functies. Het beheer over het vermogen van beschuldigde zal worden opgeheven m.i.v. de 60 ^e dag na data van deze beschikking.	6/8
21-02-1948	Brief van het Tribunaal voor het Arrondissement Arnhem waarin uitspraak van 13 februari 1948 wordt bevestigd.	6
28-02-1948	Brief burgemeester G.J. Kolff aan de Hoge Autoriteit bij de Tribunalen in het Arrondissement Arnhem. Neemt het nogmaals op voor Van Anrooy. Vreest dat deze door opgelegde straf in zijn bestaan en met de ondergang wordt bedreigd. 'In aanmerking dient te worden genomen het feit, dat deze kunstenaar met de eigenaardige mentaliteit en geestesgesteldheid deze mensen eigen, niet slechts materieel wordt beroofd van de mogelijkheid in het onderhoud van zijn gezin te voorzien, doch tevens door het verblijf in een interneringskamp geestelijk een dergelijke knauw zou krijgen, dat te verwachten is, dat hij ook na het einde van deze internering niet meer in staat zal zijn, zijn beroep uit te oefenen, zou deze man die na	8

	de bevrijding als een goed burger zijn beroep heeft uitgeoefend en in de maatschappij zijn taak vervulde, met zijn gezin aan verpaupering worden prijs gegeven.' Verzoekt uitspraak op te schorten in afwachting van reactie van de minister van Justitie tot wie Van Anrooy zich zou hebben gewend.	
02-03-1948	Brief van ds. N.K. van den Akker uit Rhenoy aan de Minister van Justitie. Onderschrijft de versie van Van Anrooy (verwoord in zijn schrijven van 16-8-1945) en omschrijft hem als gewaardeerde vriend. Maakt zich zorgen om de psychische toestand van Van Anrooy die nu na enkele jaren opnieuw met zijn verleden wordt geconfronteerd. Vraagt om clementie.	8
08-03-1948	Brief van ds. G. van Schuppen, predikant te Rumpt aan de Secr. Generaal van het ministerie van Justitie. Gelijk aan reactie van ds. Van den Akker.	8
14-04-1948	Bericht van het Nederlandse Beheers Instituut te Nijmegen waarin wordt aangegeven, dat er geen vermogensbestanddelen staan geregistreerd.	9
16-04-1948	Brief van de Militaire Commissie van Advies Zuiveringsbesluit 1945 aan de secretaris van het Tribunaal te Nijmegen. Vraagt het dossier Van Anrooy om aan de Minister van Oorlog advies te kunnen uitbrengen.	8
06-10-1948	Politie Leerdam: openbare dronkenschap.	7
13-01-1949	Rapporteurs aan Procureur Fiscaal gerechtshof Arnhem. 'Betrokkene is kunstschilder en wel van meer dan middelmatig kaliber. Jaarlijks inkomen wordt geschat op 1200 tot 1500 gulden. Het is dus geen vetpot. Het gezin wordt ter plaatse zeer goed beoordeeld, zowel de burgemeester als de predikant en nog enige intellectuelen behoren tot de intieme kennissenkring. Conclusie: internering van betrokkene zal fatale gevolgen. De geestesgesteldheid van betrokkene is wel zodanig, dat deze een vrijheidsberoving vermoedelijk niet zal kunnen verdragen. 'Met klem wordt geadviseerd de internering niet ten uitvoer te leggen. Dit mede vanwege het feit dat de twee zoons zich in het leger voor hun vaderland (gaan) inzetten' *6	10

*6) Uit het dossier blijkt, dat het concept van deze rapportage door burgemeester Kolff is opgesteld.

01-03-1949	Brief Procureur Fiscaal bijzonder gerechtshof Arnhem d.d. aan de Stichting Toezicht Politieke Delinquenten te Arnhem waarin deze meldt, dat de heer J.A.M. van Anrooy door de Minister van Justitie voorwaardelijk buiten vervolging is gesteld. Dit onder voorwaarde dat hij zich onder toezicht zal stellen en er elk half jaar rapport over hem zal worden uitgebracht. Op 1 april 1949 verklaart burgemeester G.J. Kolff het toezicht op zich te zullen nemen.	10
05-03-1949	Brief van Jan van Anrooy aan zijn vriend Arie Baggerman, kunstschilder in Vianen waarin hij hem bedankt voor zijn inspanningen tot strafvermindering (uit niets blijkt aantoonbaar, dat dhr. Baggerman zich ook daadwerkelijk bij de rechterlijke instanties voor Van Anrooy heeft ingezet).	14
04-1949	Rapport Stichting Toezicht Politieke Delinquenten afdeling Arnhem opgemaakt door de toezichthouder Mr. G.J. Kolff, te Deil. Gesproken wordt over einde proeftijd 1-3-1950. Er valt niets te melden.	10
09-03-1950	Brief van de Stichting Toezicht Politieke Delinquenten afd. Overijssel en Gelderland, dhr. L.M. van der Pot aan de Officier van Justitie te Arnhem. 'Over de heer J.A.M. van Anrooy heb ik geen klachten. Ten aanzien van zijn politieke gedrag is niets ongunstigs te rapporteren. Ten aanzien van zijn maatschappelijke gedrag heb ik geen reden tot klachten. Nadat hij zich van de morele schok van de behandeling van zijn zaak had hersteld, is hij weer begonnen zijn roeping als kunstschilder te volgen en is hij vrij regelmatig aan het werk. Wat het gezin betreft valt te melden, dat beide zoons van betrokkene zich in Indonesië van hun militaire plicht hebben gekweten en daar thans nog verblijf houden. Zij zullen binnenkort repatriëren. Ik heb met betrokkene en zijn gezin regelmatig contact. Hij houdt mij op de hoogte van de gebeurtenissen van enig belang zijn gezin betreffende. Ik kan slechts melden dat de aanpassing aan het maatschappelijk leven zich normaal en bevredigend volstrekt' *7).	10
01-03-1954	Politie Gorinchem: Artikel 26 WVV.	7
01-07-1954	Handelen in strijd met artikel 26 WVV (rijwiel)	7

*7) Uit het dossier blijkt, dat het concept voor deze brief door burgemeester Kolff is opgesteld.

22-12-1956	Vestigt zich in de gemeente Bladel op het adres pension Achterstraat 10.	7
17-01-1957	Brief van Gewest Den Bosch der Rijkspolitie groep Bladel aan de districtscommandant rijkspolitie Eindhoven. Maakt melding van vestiging van Van Anrooy op 22-12-1956 in de gemeente Bladel. Hij woonde eerst in Katwijk, Leiden, Doorn, Rhenen, Utrecht, Den Haag, Deil. Van Anrooy is tot 30-10-1958 uit het kiesrecht ontzet. Sinds zijn verblijf in Bladel is hij een regelmatige cafébezoeker, gul met tractaties. Gedraagt zich opvallend t.o.v. meisjes en vrouwen die in winkels bedienen. Briefschrijver wil meer weten over het politieke en criminele verleden van Van Anrooy	7
28-01-1957	Reactie districtscommandant rijkspolitie Eindhoven aan Rijkspolitie groep Bladel: Van Anrooy volgde de Rijks HBS, de Kunstgewerbeschule te Weenen en de school voor reserve officieren der onbestede artillerie. Ging in november 1936 vrijwillig in militaire dienst, rang res. 1 ^e luitenant. Van juni 1937 tot 1939 commandant 2 ^e schoolbatterij. Van december 1939 tot en met 14 mei 1940 hoofd van de luchtdoelbestrijdingsmiddelen bij de Generale staf van het Veldleger. Na de capitulatie in dienst van de Opbouw dienst en van augustus 1940 tot eind oktober 1940 commandant van het Stafdetachment II O.D. (Opbouw dienst) te Amsterdam. Was in 1940 gehuwd en had kinderen in de leeftijd van 12 en 10 jaar. Komt bij de Rijksidentificatiedienst te Den Haag voor: 1934 politie Leiden, verduistering van 317,25. 6-10-1948 politie Leerdam openbare dronkenschap, 1-3-1954 politie Gorinchem artikel 26 W.V.W. Strafbblad Griffie Arrondissementsrechtbank Arnhem: 5-2-1926 belediging van een ambtenaar in functie, 1-7-1954 handelen in strijd met artikel 26 W.V.W. (rijwiel).Tribunaal Arrondissement Arnhem, 2 ^e kamer te Nijmegen 13-2-1948 internering voor de periode van drie jaar. Aanvankelijk kreeg hij slechts 10 dagen internering opgelegd met daarna drie maanden huisarrest. Men was aanvankelijk niet voldoende op de hoogte van zijn gedragingen in politiek opzicht. Aanklacht ging uit van lidmaatschap NSB, blijkt gegeven van nationaal socialistische gezindheid door brieven aan kameraden in de NSB, omgang met hun leden, dragen van hun insigne, radiovoordracht. Hij heeft getracht voordeel te trekken uit maatregelen van de vijand en diens handlangers. Mocht radiotoestel behouden, probeerde zich de woning te laten toewijzen van de familie van Herman de Man in Berlicum. Dankzij relaties aan functie op departement gekomen. Vriendelijke omgang met de Duitsers. Zijn verweer dat hij slechts de bedoeling had de Duitse invloed op de kunst zoveel mogelijk tegen te werken werd door de rechter niet gevolgd. Brief van 7-12-1940 van Van Anrooy aan een kameraad: 'wil aan de zuivering van de arbeidsdienst in nationaal-socialistische zijn, als nationaal socialistisch officier gaarne zijn werkkraft geven.' In een brief van de Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des SD Den Haag 15-9-1942 wordt Van Anrooy omschreven als 'quartalsaufer'. Geen feiten bekend t.a.v. verkeerde benadering vrouwen en meisjes.	

Conclusie

Uit alle dossiers komt duidelijk naar voren, dat de heer Van Anrooy binnen het Ministerie van Volksvoorlichting en Kunsten en de Kultuurkamer een actieve rol heeft vervuld. Uit de stukken blijkt niet aantoonbaar of hij door persoonlijk handelen via zijn functie kunstenaars heeft benadeeld. Hoewel hij dat zelf wel beweert in zijn verweer d.d. 16 augustus 1945 (bron 12), kan evenmin worden aangetoond, dat hij actief kunstenaars heeft gesteund. Als dit daadwerkelijk het geval zou zijn geweest, dan is het opvallend, dat de gerechtelijke dossiers geen enkele steunbetuiging vanuit de kunstsector ten gunste van Van Anrooy bevatten. Er zijn echter ook geen verklaringen aangetroffen van kunstenaars die zich door hem benadeeld hebben gevoeld.

In deel 6 van zijn werk 'Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog 1939-1945' schrijft dr. L. de Jong: 'Het Departement van Volksvoorlichting en Kunsten en de Kultuurkamer zijn grotere lichamen geweest die veel Nederlanders veel overlast veroorzaakt hebben.' Hij omschrijft het departement als een chaotische organisatie.

Van Anrooy maakte op eigen initiatief actief deel uit van een systeem dat niet deugde. Hij was een intellectueel iemand met een goede opleiding, dus dit moet een bewuste keuze zijn geweest. Ik betwijfel of hieraan zware ideologische motieven ten grondslag hebben gelegen. Gelet op zijn levenswandel zoals die uit het hiervoor weergegeven tijdpad naar voren komt, ligt het meer voor de hand, dat hij zich vooral heeft laten leiden door opportunisme.

Het lidmaatschap van de NSB was voor Van Anrooy noodzakelijk en nuttig om het leven te kunnen leiden zoals hij dat graag wilde. Uit de archieven is niet gebleken, dat hij binnen deze organisatie een actieve rol heeft vervuld.

Het beeld is niet fraai en er valt Van Anrooy veel aan te rekenen. Het gaat daarbij allereerst om zijn functioneren binnen het departement en zijn lidmaatschap van de NSB. Enig moreel besef lijkt hem in die tijd ontbroken te hebben gelet ook op zijn gedragingen d.d. 24 maart 1941, 26 en 27 maart 1942 en 13 november 1942 (zie tijdpad). Dat hij zich voor de oorlog in 1936 vrijwillig bij het Nederlandse leger heeft aangemeld en zich daarin voorbeeldig heeft gedragen kan nauwelijks als een verzachtende omstandigheid worden aangevoerd. Immers, ook dit heeft hij gedaan vanuit opportunisme 'omdat als kunstschilder geen brood te verdienen viel' (bron 6/19).

Van Anrooy moet in die tijd een innemende en welbespraakte man zijn geweest. Binnen korte tijd wist hij zich via de hoogste kringen een positie op het departement te verwerven. Direct na de oorlog gebruikte hij de door hem uitgestippelde verdedigingslijn om de notabelen in en rond zijn woonplaats Rump te overtuigen van zijn goede bedoelingen en subtiele verzet. Dit ongetwijfeld wetende, dat de feiten tegen hem zouden spreken. Hij dacht hiermee weg te komen wat hem aanvankelijk tot 1947 ook is gelukt. Dat op dat moment predikanten, huisarts en burgemeester zich actief als pleitbezorger voor hem opwierpen toont mijns inziens de grote overtuigingskracht van Van Anrooy aan. Hij heeft zijn toenmalige vrienden - want zo presenteren zij zich zelf - bewust misleid en de werkelijkheid voor hen naar eigen behoefte ingekleurd. Ook toen later de waarheid duidelijk werd bleven zij hem steunen en dat zegt wel iets. Fouten vergeten, vertrouwen gewonnen?

Voor zijn gedragingen gedurende de eerste jaren van de oorlog heeft Van Anrooy zich nooit openlijk verontschuldigd en dat pleit niet voor hem. Hij wilde overduidelijk deze periode uit zijn leven uitwissen en vergeten. Uit de stukken blijkt, dat hij vanaf 1943 met enig vallen en opstaan zijn leven een positieve wending heeft weten te geven (zie ook bronnen 15, 16,17). Bewust spreek ik over 'met enig vallen en opstaan' omdat drankmisbruik langere tijd als een rode draad door zijn leven heen blijft lopen.

Dat drankmisbruik heeft onmiskenbaar op velerlei momenten zijn keuzes en gedragingen beïnvloed. Tegelijkertijd heeft datzelfde drankmisbruik hem uit de gratie van de bezetter en de NSB doen belanden en hem daarmee mogelijk behoed voor verdere misstappen gedurende de latere oorlogsjaren.

Samengevat: Van Anrooy was een intellectueel, welbespraakt, innemend, een overlever....fout gedurende de eerste jaren van de Tweede Wereldoorlog.

Geldermalsen, 13 februari 2014

J.C. van Leeuwen

Senior-communicatieadviseur gemeente Geldermalsen

Vergeven is het loslaten van de hoop op een beter verleden

Dr. Gerald G. Jampolsky

Bijlagen

Bijlage 1

Website www.reinjanmulder.nl

Nazi-kunst in het Gemeentehuis? De zaak Jan van Anrooy

22 januari 2014

Door Reinjan Mulder

UPDATE – Ik ben opgegroeid met verhalen over ‘het verzet’. De vader van mijn moeder, Carl Hulscher, was in de oorlog naar alle waarschijnlijkheid lid van de illegale CPN. Mijn moeder ontkende dat altijd, maar hij had het vaak, naar mijn gevoel te vaak, over ‘de illegaliteit’, en hij kende ook opvallend veel mensen die in die organisatie een rol hadden gespeeld. Daan Goulloze, sleutelfiguur van het Nederlandse Comintern-netwerk, was tot zijn dood een van zijn beste vrienden, hij had de gefusilleerde communistenleider Jan Postma goed gekend, en van mijn vader hoorde ik eens hoe hij in 1944 bij zijn schoonvader thuis was voorgesteld aan A.J. Koejemans, die bezig was het bovengronds gaan van *De Waarheid* na de oorlog voor te bereiden. Daar kwam dan nog bij dat mijn oma Suus tot haar pensioen bij de Stichting ’40-’45 werkte, waar ze met grote inzet de wezen en weduwen van gefusilleerde verzetsstrijders bijstond. Een avondje televisie kijken bij mijn grootouders stond dan ook altijd garant voor veel boosheid en opwindning over de ‘schoften’ van toen die weer eens op het scherm voorbij kwamen paraderen.

Bij zijn crematie noemde de dochter van de eveneens gefusilleerde verzetsman Krijn Breur mijn opa nog een ‘moedig’ mens, maar zelf ben ik van de weeromstuit juist wat allergisch geworden voor termen als ‘moed’ en ‘goed’ en ‘fout’.

Maar soms ontkom je daar bijna niet aan. Op 28 augustus van het vorige jaar was ik met mijn zusje Els op bezoek in het Gemeentehuis in mijn geboorteplaats Geldermalsen. Mijn moeder was overleden en wij stondenvoor de niet eenvoudige taak de omvangrijke kunstcollectie die zij beheerde onder dak te brengen. Mij leek het wel mooi om in ieder geval een paar schilderijen die mijn vader, de schilder Piet Mulder, van Geldermalsen had gemaakt aan de gemeente te schenken waar hij meer dan zestig jaar had gewoond en gewerkt. We praatten daarover met de wethouder van Cultuur Wim Hompe, en hij vond het meteen een sympathiek en mooi voornemen.

Aan het eind van ons gesprek vroeg ik hem of het schilderij dat in zijn kamer hing soms van Jan van Anrooy was. De pasteuze, Soutine-achtige penseelstreek kwam me bekend voor.

Hij had geen idee, zei de wethouder, maar toen het doek van de muur was gehaald, bleek ik het goed te hebben gezien: een landschap van Van Anrooy.

De Betuwse schilder Jan van Anrooy was, zolang ik me heugen kan, iemand die bij ons thuis werd aangeduid als ‘goed fout’. In mijn jeugd waren er drie landschapschilders in de Betuwe, mijn vader Piet Mulder (1919-2001), de wat oudere, uit een kunstenaarsfamilie stammende Reijer Murman (1908-1981) en deze Jan van Anrooy (1901-1988), die ik nog nooit in levenden lijve heb gezien omdat hij al snel na de oorlog Nederland had verlaten. Van hen had waarschijnlijk alleen mijn vader zich tijdens de oorlog nog enigszins actief tegen de bezetter gekeerd – door in ieder geval gehoor te geven aan de stakingsoproep van de Regering in Londen in 1944, en onder te duiken. Reijer Murman, hoorde ik thuis vertellen, was de kwaadste niet, maar kwam wel uit een NSB-familie waartegen hij zich nooit echt had verzet, maar Jan van Anrooy, ja, die was door en door ‘fout’ geweest. Hij was geen meeloper, geen collaborateur, geen gewone NSBer, zoals zovelen, maar hij was mede-

verantwoordelijk geweest voor het verwerpelijke nazistische cultuurbeleid dat de nazi's in Nederland hadden gevoerd.

Dat klopte ook aardig, bleek later, want toen in 1978 dr. Hans Mulders proefschrift *Kunst in crisis en bezetting* uitkwam (geen familie), werd Jan van Anrooy daarin niet alleen als een actieve NSB'er aangeduid, maar ook als leider van het Nederlandse Kunsthuis aan het Amsterdamse Rokin, en het in 1942 opgezette beeldende kunst-gilde van de Kultuurkamer. Die laatste twee instellingen waren nog heel wat verwerpelijker dan de, soms wat naïeve, NSB. Hun taak was om de – volgens de nazi's – goede kunst van de slechte (ongezond, kitsch) te scheiden, en die dan ruim te subsidiëren. Die 'gezonde' kunst moest volgens Van Anrooy's directe chef, de Nederlandse nazi-ideoloog Tobie Goedewaagen, afkomstig zijn van ariërs, dus niet van joden of donker gekleurde mensen, hij mocht niet modernistisch zijn en moest liefst teruggaan op nationale, traditionele motieven zoals het Nederlandse boerenland, of fraaie, klassieke lichamen tonen.

Je zou denken dat je met die criteria in de hand nu nog altijd zou kunnen bepalen wat dan precies 'nazi-kunst' is, maar zo eenvoudig is het helaas niet. Er zijn in de nazi-tijd overtuigde niet-nazi's geweest die aan de criteria voldeden, en het DVK ondersteunde ook geregeld kunstenaars die niet aan de criteria voldeden maar die toch bij de Kultuurkamer ingeschreven mochten worden omdat ze een grote naam hadden. De nazi's waren uit op erkenning, draagvlak. Met als gevolg dat nu de interessante vraag is: is de mentaliteit van de maker beslissend voor wat nazi-kunst is? Is het een *conditio sine qua non*? Moet je om Nazi-kunst te maken een NSB'er zijn, of een sympathisant van de SS, zoals Goedewaagen uiteindelijk werd, of een racist? Of is het genoeg als de kunst die je maakt niet al te modernistisch is en nationale thema's verbeeldt?

En ook komt dan de vraag op: wat, als we de mentaliteit van maker niet kennen?

En wat, als een voormalige nazi in zijn oude stijl door blijft schilderen, zoals Jan van Anrooy, zonder dat hij zich nog al te opzichtig uit over zijn gedachtegoed?

Hoe dat ook zij, in 1942 werd je niet zomaar leider van een Nazi-Kunsthuis. Over het gedachtegoed van Jan van Anrooy in de oorlog hoeven we ons geen illusies te maken. Van Anrooy vertegenwoordigde volgens Hans Mulder al in 1940 de NSB in de kunstwereld, maar daar kwam nog bij dat hij had gestudeerd aan de Kunstacademie in Wenen, waardoor hij vloeiend de taal van de Oostenrijkse Rijkscommissaris voor Nederland dr. A. Seyss-Inquart sprak. Misschien kenden ze elkaar nog wel uit die tijd. Verder ondersteunde Jan van Anrooy altijd loyaal de ideeën van zijn na de oorlog tot 12 jaar vrijheidsstraf veroordeelde chef Tobie Goedewaagen. En... hij schilderde, zoals we weten, in de oorlog maar ook nog lang daarna, authentieke Betuwse boerenlandschappen. Voor de oorlog had hij nog even een modernistische periode gekend, en maakte hij werk dat nog steeds het aanzien waard is, maar die periode probeerde hij later te vergeten zodat hij ook plaatsvervangend leider van de afdeling Beeldende Kunst, Bouwkunst en Kunstnijverheid (B.B.K.) van het DVK kon worden, onder de veel gesmade Ed. Gerdes.

Toen er bijna dertig jaar later een tentoonstelling in het Betuwse Culemborg werd georganiseerd van de 'grote drie' landschapschilders uit de Betuwe, Mulder, Murman en Van Anrooy, werd er dan ook – ook in de pers – uitvoerig ingegaan op de dubieuze rol die Van Anrooy in de bezettingstijd had gespeeld – en daarbij werd zijn positie als 'foute' kunstenaar gedurende de oorlog volmondig bevestigd. Zo beschreef de kunsthistorica drs. Susanne Weide, die zich uitvoerig in zijn verleden had verdiept en correspondentie van hem had ingezien, in de catalogus hoe Jan van Anrooy - nieuw voor mij – voor zijn betrokkenheid bij de nationaal socialistische kunstpolitiek na de oorlog tot maar liefst drie jaar interneringskamp was veroordeeld, en dat hij na zijn voortijdige vrijlating naar – het stamverwante, RjM – Zuid Afrika besloot te emigreren. In Nederland wisten kennelijk teveel mensen van zijn ernstige collaboratie waardoor hij in zekere zin *persona non grata* was geworden. Zo herinner ik me ook dat er bij ons thuis over hem werd gesproken. Een onzichtbare man, voor wie

in Nederland geen plaats meer was.

Maar ook in het Zuid Afrika van de jaren vijftig, las ik bij Weide, bleek zijn verleden Van Anrooy te achtervolgen. Aanvankelijk was hij daar bevriend geraakt met de schrijver Jan Greshoff, die zijn werk wel kon waarderen, maar toen Greshoff eenmaal over van Van Anrooy's bruine oorlogsverleden had gehoord, was het al gauw gedaan met de vriendschap tussen beide heren. Greshoff had beloofd een voorwoord voor een catalogus van Van Anrooy te schrijven, maar trok die toezegging ijlings in. Hij wilde niets meer met hem te maken hebben.

Wat te doen, daar in augustus 2013 in het Gemeentehuis? Ik wilde koste wat kost het woord 'fout' vermijden, en vertelde de wethouder daarom maar eens voorzichtig dat Jan van Anrooy, de man van zijn schilderij, een niet helemaal zuivere rol in de oorlog had gespeeld.

Dat bleek nieuw voor hem. Ik gaf hem daarom op zijn verzoek het Culemborgse boekje uit 2005 te leen, *Drieluik aan de Linge*, met daarin de profielen van 'de grote drie'. Dan kon hij het zelf nazien. Daarna leidde de wethouder ons gastvrij rond door het Gemeentehuis, en moesten wij constateren dat... er zelfs een hele verzameling Van Anrooys aan de muren hing. Tot in de kamer van de burgemeester toe.

De 'foute' Jan van Anrooy bleek niets minder dan de hofschilder van mijn geboortedorp Geldermalsen! Toen vier weken later, op 24 september 2014, het voltallige College van B&W van Geldermalsen in onze ouderlijke woning op atelierbezoek kwam, hebben we daar nog wat over doorgepraat. Ik hoorde toen van wethouder Wim Hompe dat Van Anrooy de werken uit het Gemeentehuis ooit had afgestaan in ruil voor wat geld van de Gemeente Deil. Hij was goed bevriend geweest met de Deilse burgemeester Hans Kolff, wist ik uit de catalogus, en die had dit zo te horen onderhands voor zijn gevallen vriend in orde gemaakt.

En daar bleef het bij, tot vandaag. Vandaag schreef ik een zogeheten 'lezersnieuws' voor het *Geldermalsens Nieuwsblad* over onze schenking aan de Gemeente, waarin ik meteen maar even in twee zinnen de verbazing liet blijken van mij en mijn zusje, toen wij aan de muren van het Gemeentehuis overal Van Anrooys zag hangen, tot in de kamer van de Burgemeester toe. En ik gaf even kort aan waarom ik dat nogal pijnlijk vond. In haar openingstoespraak bij de tentoonstelling had de burgemeester nogal hoog opgegeven van het schilderij van Van Anrooy in haar kamer en het leek me goed dat de Geldermalsenaren in ieder geval wisten over wie het ging. En wat voor vlees ze daarmee in de kuip hadden.

Daarop kwam er vrijwel meteen een boze reactie binnen van ene 'Karel' – waarom discussiëren rechtse mensen altijd anoniem? – die vond dat ik mijn terloops gedane beschuldiging aan het adres van Jan van Anrooy eerst maar eens onderbouwen moest. Van Anrooy zou in de oorlog pal hebben gestaan voor Nederland en daarna alleen maar bij een 'ministerie' hebben gewerkt.

Vooruit dan maar, 'Karel', bij dezen, de onderbouwing! Jan van Anrooy is ook volgens de literatuur die erover hem is, een foute kunstenaar geweest. De ministerie was een departement van racistische, anti-semitische propaganda van de nazi's en hij heeft daar, voorzover bekend, nooit afstand van genomen.

Had ik dat niet moeten doen? Volgens mij kan het nooit verkeerd zijn om de achtergrond van schilders te kennen die je waardeert, zeker als het schilders betreft die een voorbeeldfunctie vervullen doordat ze – bijvoorbeeld – in een gemeentehuis hangen. Van Picasso weten we toch ook dat hij een hulde aan Stalin schilderde. En van Pyke Koch kennen we ook zijn nazi-sympathieën. En mag ik me daar verontrust over tonen? Als een schilder met een bedenkelijke ideologie in het museum hangt, en dat gebeurt nogal eens, is daar volgens mij weinig mis mee, zolang het een goede of interessante schilder is, kunstenaars zijn nu eenmaal erg vatbaar voor grote idealen. Maar als zijn werk op de kamer van de burgemeester komt te hangen, ligt dat net iets anders. Volgens mij moet er dan eerst worden nagegaan of bepaalde personen of bevolkingsgroepen daar geen aanstoot aan kunnen nemen. De burgemeester is van iedereen. En hoe kun je dat anders doen door zo snel mogelijk bekend te maken wat de schilderde bezielde?

Door familieomstandigheden ben ik de laatste tijd vrij veel op het gemeentehuis van mijn geboorteplaats Geldermalsen geweest, en ik vind het, als burger die van de gemeentelijke diensten gebruik maakt en als geboren Betuwnaar, een onprettig idee dat iemand die jaren lang van harte meewerkte aan een misdadig systeem dat zoveel voortreffelijke mensen vernietigde, daar nu, hoe knap hij misschien ook schilderde, een meer dan symbolische rol krijgt toebedeeld: als hofschilder van het gemeentebestuur. De Tweede Wereldoorlog is bepalend geweest voor onze moderne visie op de democratie en wat daarin gebeurd is, kun je niet zomaar negeren. Ik zou zo'n doek als dat van Jan van Anrooy als burgemeester niet op mijn kamer willen hangen. Je laat een kundige maar nazistische beeldhouwer als Arno Breker toch ook niet het Nationaal Monument op de Dam ontwerpen...

10 Responses

1. Marie-Claire Mazelin januari 26th, 2014 at 10:19 pm

Geachte heer Mulder

Als zoon van een schilder uit Geldermalsen, heeft u een vreemde manier gekozen om de schilderijen van uw vader in het gemeentehuis te laten ophangen: namelijk een 'concurrent' elimineren. Als schrijver denkt u uw verhaal op een overtuigende manier openbaar te maken, met belasterende woorden als 'nazi' en 'NSB'. Als journalist meent u informatie te hebben verzameld, op het 'verouderde' internet en in een boek van jaloerse mensen. Heeft u niet geleerd, tijdens uw studie, om alle kanten van een verhaal te verzamelen voordat u 'hot news' in het openbaar brengt?

Waar is uw objectiviteit gebleven? Wat is het doel van uw acties?

Mijn man (stiefzoon van Jan van Anrooy) en andere familie van Van Anrooy hebben een heel ander verhaal over hem. Hij stond bekend als een vreedzame man, hij was zeker niet militaristisch. Hij is in 1960 naar Zuid-Afrika vertrokken (en niet 1951) om te gaan trouwen met zijn tweede vrouw, de moeder van mijn man. Verder zijn zij naar NL terug gekomen in 1973 en in Nederland gestorven. Dankzij Jan heeft mijn man Zuid-Afrika kunnen verlaten om niet in het leger van het beruchte regime van toen in dienst te gaan.

Er is nog meer info waarvoor u niet de moeite heeft genomen om te zoeken. Hoe weet u zo zeker dat de info die u durft te publiceren juist is? Dankzij het 'verouderde' internet gaat nu een verhaal rond dat veel schade kan brengen.

Meneer Mulder, heeft u geen ander manier gevonden om de schilderijen van uw vader in het gemeentehuis te laten hangen dan iemand zwart maken?

2. reinjanmulder januari 27th, 2014 at 12:43 pm

Dank voor uw reactie. Er kan in deze zaak niet genoeg informatie worden aangedragen.

Een paar opmerkingen:

- Jammer dat u aan mijn motieven twijfelt. Ik heb mijn stuk niet geschreven om mijn vader in het Gemeentehuis te laten zien. Dat was al veel eerder besloten. Ik schreef het omdat ik vind dat Geldermalsenaren het recht hebben te weten wat er in hun Gemeentehuis hangt, en van wie, en ik publiceerde er pas bewust over nadat de tentoonstelling van mijn vader geopend was en nadat zijn schilderijen aan de gemeente overhandigd waren. Ik wilde deze zaken gescheiden houden. Verder kunt u op mijn site zien dat ik al heel lang over het kunstleven in en na de Tweede Wereldoorlog schrijf. Recent bijvoorbeeld nog over de in 1942 in Polen vermoorde joodse schrijver-schilder Bruno Schulz, over de in Polen verdwenen joodse musicus Mischa Hillesum (de broer van Etty Hillesum), en over de uit Dachau teruggekeerde Sloveen Zoran Music. Allemaal makers van 'niet-arische', 'ongezonde' kunst in de ogen van Jan van Anrooy's Kulturkamer, maar volgens mij zeer begaafde en interessante figuren.

- Jammer ook dat u meteen mijn competenties in twijfel meent te moeten trekken. Ik schreef mijn stuk niet (primair) als zoon van een schilder, wat ik natuurlijk óók ben, of als journalist, wat ik tot 15 jaar geleden was, maar als schrijver en blogger, met een achtergrond als strafrechtjurist met jaren beleidservaring en (op een bijzondere vorm van denazificatie gepromoveerde) politiek criminoloog. Ik loop daar liever niet mee te koop, maar nu u zo openlijk aan mijn oordeelsvermogen twijfelt, wil ik deze achtergrond wel even noemen. Het verschil tussen een journalist en een schrijver is dat de eerste steeds meer kanten van een zaak laat zien, en een schrijver in de eerste plaats zijn eigen, vaak persoonlijk gekleurde kant.
- Jan van Anrooy was bij mijn weten nooit een concurrent van mijn vader. Ze hebben, dacht ik, ook nooit samen geëxposeerd en ze hebben elkaar waarschijnlijk ook nooit ontmoet, hoe dan ook. In de jaren zestig, toen ik volwassen werd, zat hij ver weg in Zuid Afrika en was hij in de Betuwe vrijwel onzichtbaar. Ook daarna kwam ik zijn werk nooit tegen – tot het in 2005, lang na zijn dood (1988) en de dood van mijn vader (2001), opeens op een tentoonstelling in Culemborg opdook.
- Van Anrooy exposeerde in 1951 in Zuid Afrika en keerde toen terug naar Nederland met het plan daar, in dit racistische land, een nieuw leven op te bouwen, volgens de auteur van zijn biografische schets Susanne Weide. Dat heeft hij daarna ook daadwerkelijk gedaan, volgens Weide in 1955 en volgens u in 1960, het jaar van Sharpeville, toen de politie het vuur opende op duizenden zwarte demonstranten. Zijn besluit om te emigreren dateert dus waarschijnlijk al van kort na zijn vrijlating maar zijn vertrek was later, maar wel net toen Zuid Afrika in zijn zwartste periode belandde.
- Ik noem internet niet 'verouderd' maar traag. Daarom was daarop vorige week nog vrijwel niets te vinden over Jan van Anrooy maar waren er wel verschillende gedrukte bronnen over hem.
- Anders dan de mysterieuze 'Karel' op de site van het Nieuwsblad Geldermalsen, baseerde ik mij niet op internet maar juist op die gedrukte bronnen, van twee wetenschappelijk geschoolde auteurs: drs. Susanne Weide en dr. Hans Mulder. Dat iemand als Susanne Weide, kunsthistorica en conservator van het Vianens museum en schrijfster van het Culemborgse boekje, daarbij jaloers zou zijn geweest, wil er bij mij niet in. Ik ken haar niet, maar ze heeft haar werk zo te zien goed en onbevooroordeeld gedaan, en ze heeft ook de visie van Van Anrooy (in een brief aan Ary Baggerman) royaal en ruimhartig in haar verhaal meegenomen.
- Ik ben blij met het verzoek van de Gemeente aan het NIOD. Zij zullen zeker de verschillende kanten van het verhaal aan bod laten komen, dus binnenkort weten we hopelijk meer.

3. **reinjanmulder** januari 29th, 2014 at 1:52 pm

Naschrift – 29 januari 2014. Inmiddels heeft de Gemeente Geldermalsen besloten de kunst van Jan van Anrooy in het Gemeentehuis te laten hangen, na een rapportage door het NIOD en overleg met de fractievoorzitters in de Gemeenteraad. Ik ben blij dat de Gemeente deze zaak meteen heeft laten onderzoeken en dat de raad kennelijk geen reden ziet de werken weg te halen. Ik ben geen Geldermalsenaar, en ben ook niet in de Gemeenteraad vertegenwoordigd, dus hoe ik dit opgelost zou hebben, doet er niet zoveel toe. Ik denk dat de uitslag in mijn woonplaats Amsterdam wat anders geweest zou zijn, temeer daar zelfs in een recente lezersenquête van dagblad *De Gelderlander* al 45% vóór verwijdering van de werken uit het Gemeentehuis is, maar Geldermalsen is nu eenmaal Amsterdam niet. De tijd dat we daar met onze school langs het bordes van het gemeentehuis werden geleid om gezamenlijk onze afkeer van de bezetter en zijn handlangers ingeprent te krijgen, ligt ver terug.

Ondertussen steun ik eens temeer de verzuchting die Susanne Weide deed in haar boekje *Drieluik aan de Linge*, dat Jan van Anrooy eigenlijk een serieuze monografie verdient. Zijn werk is er naar mijn mening goed genoeg voor, zijn leven interessant genoeg, en na de prachtige, informatieve studie van Bendien van Berkel over de racistische DVK-leider Tobie

Goedewaagen, zou niets nu een biografie van de Betuwse Goedewaagen in de weg mogen staan. Want uit de reactie van het NIOD blijkt ook dat we nog altijd bijna niets van hem weten.

4. **A.C.Torcque Zaanen** januari 29th, 2014 at 2:47 pm

Beste jongeheer Mulder,

Er van uitgaande dat uw vader een verdienstelijk schilder was, moet mij toch van het hart dat uw streven om een gerelateerde schilder door het Betuwse slijk te moeten halen... Jammer, jammer, jammer.

Werkende als 'kunst'schilder in een ver vreemd land, heeft een NL ambassadeur in mijn jubileumboek geschreven dat 'kunst verboedert en grenzen doet vervagen'. Waar het hier om gaat, is dat we de kunstenaar niet mogen aanrekenen wat zijn achtergronden zijn. Wat telt, is zijn kunst. We rekenen het Van Gogh ook niet aan dat hij een alcoholist was, en Dali dat hij een Homofiel was.

Wat belangrijk is en was, is de kunst, iets waar u in z'n geheel overheen walst, met een overdreven gevoel van 'vaderlands'liefde.

5. **J.Jacobs** januari 29th, 2014 at 5:36 pm

Natuurlijk heeft de heer Mulder gelijk, als hij suggereert dat de werken van een NSB-er als de schilder Jan van Anrooy niet thuis horen in de openbare ruimte, en al zeker niet aan de muur in een gebouw van onze overheid.

Ik heb de oorlog meegemaakt en gezien dat de foute collaborateurs als de NSB-er Anrooy profiteerden van de omstandigheden in dit land, waar tegelijkertijd meer dan honderdduizend inwoners door het misdadig regime ter dood werden gebracht en evenveel in gevangnissen en concentratiekampen werden opgesloten!

Anrooy was fout en ware ik in de gelegenheid, dan zou ik met grote likken zwarte verf de letters NSB op al zijn schilderijen kalken.

Op de brandstapel ermee, en verder met alles wat aan deze foute Nederlander herinnert!

6. **reinjanmulder** januari 29th, 2014 at 6:56 pm

Meneer Jacobs toch! We zijn de Kultuurkamer niet... De tijd dat kunstwerken op de brandstapel werden gelegd, ligt gelukkig achter ons.

7. **marianne zondag** januari 30th, 2014 at 8:29 am

Ik geef de heer Jacobs volkomen gelijk. Straf uitzitten en schilderijen ophangen in het gemeentehuis? Een schilderij van een NSB-er kan nooit meer schoonheid oproepen bij al het leed wat de bevolking toen heeft geleden.

8. **A.C.Torcque Zaanen** januari 30th, 2014 at 12:13 pm

Zelfs na bijna 70 jaar zijn er mensen die ondanks al hun Christelijke opvattingen bijna of niet vergevingsgezind zijn en ondanks alles hun haatgevoelens laten zegevieren. Ik vraag me af hoeveel van deze haatdragers zelf WO II hebben meegemaakt. Als zoon van een tot een knokploeg behorende en gelauwerde ondergrondse medewerker in Rotterdam Zuid onderhoud ik nog steeds vriendschappelijke contacten met een Duitse officier die zowel in als na de oorlog de beste vriend was die m'n sinds kort overleden vader en moeder ooit

hebben gehad, ondanks de verliezen die zowel aan vaders als aan moeders kant zijn opgetekend. Dus na bijna 70 jaar, waar praten we nog over?

9. **A.C.Torcque Zaanen** januari 30th, 2014 at 1:04 pm

@ We zijn de Kultuurkamer niet. De tijd dat kunstwerken op de brandstapel werden gelegd, ligt gelukkig achter ons.

Haha, die meneer Mulder toch. U doet het zelfde als de Kultuurkamer, maar nu met de kunstenaar en zijn kunst. Jammer... en dat na bijna 70 jaar. Weet u dat je, wanneer je steeds maar weer in het verleden blijft steken, zoveel mooie toekomstbeelden verliest. Weet u waarom de lieve 'God' onze ogen heeft geplaatst waar ze zitten? Juist, ja, om vooruit te kijken. Als hij had gewild dat we in het verleden blijven leven, had hij onze ogen wel in het achterhoofd geplaatst.

10. **marianne zondag** januari 30th, 2014 at 5:04 pm

@ Mijnheer Zaanen

De NSB kunst mag blijven hangen. Wat u schrijft slaat nergens op.

Het heeft ook niets met vergeving te maken. Als iemand een schilderijtje van Van Anrooy thuis aan de muur wil laten hangen is dat wat anders. Maar een gemeentehuis is voor de bevolking, en ik wil gewoon niet dat mijn kinderen of kleinkinderen hierover moeten nadenken.

Betuwe-kunst gemaakt door een NSB-er?

Dat u vriendschap heeft met een Duitse officier dat moet u zelf weten. Daar heb ik niets op tegen, maar ik weet niet wat u bedoelt met christelijke opvattingen. De kerken hebben destijds veel veroordelingen bedekt met de mantel der liefde en ja, zelfs na 70 jaar is het gewoon absurd te noemen dat NSB kunst mag blijven hangen.

Kunst is een innerlijke weergave van recht en eerlijkheid.

Destijds en nu nog kunnen mensen hierdoor gegriefd worden.

Ik begrijp dat het vooral erg is voor de portemonnee, want deze kunst zal nu wel niet veel meer waard zijn.

Fijne avond, mijnheer Zaanen.

Bijlage 2

Artikel De Volkskrant d.d. 24 januari 2014

De gemeente Geldermalsen laat het NIOD, het instituut voor oorlogs-, holocaust-, en genocidestudies, onderzoek doen naar het oorlogsverleden van de Betuwse impressionist Jan van Anrooy. Van Anrooy, wiens werk in het gemeentehuis hangt, was lid van de NSB.

De komende week gaat burgemeester Miranda de Vries (PvdA) bovendien in gesprek met de fractievoorzitters van de gemeenteraad. 'Ik wil van hen weten wat ze ervan vinden. Als inwoners van Geldermalsen het als kwetsend ervaren dat Van Anrooy's werk hier hangt, moeten we daar een discussie over voeren. Wellicht moeten we nadenken over een andere bestemming.'

De zaak rond de landschappen van Van Anrooy kwam aan het rollen toen Reinjan Mulder, voormalig literatuurrecensent van NRC Handelsblad, in november in het gemeentehuis was om te praten over een eventuele schenking van schilderijen van zijn vader Piet Mulder. Tot zijn verbazing hingen in meerdere kamers van het gemeentehuis landschappen van Jan van Anrooy (1901-1988). 'Van Anrooy was bij ons thuis een besmette naam. Hij was een van die mensen die door mijn ouders steevast werd aangeduid als 'goed fout'. Het dubieuze verleden van Van Anrooy bleek voor wethouder Wim Hompe van cultuur volkomen nieuw.'

Mulder stelt de kwestie inmiddels op scherp. Onder de kop: Nazikunst in het gemeentehuis? De zaak Jan van Anrooy, schrijft hij op zijn eigen website dat hij het als burger en geboren Betuwnaar een onprettig idee vindt dat iemand die jarenlang van harte meewerkte aan een misdadig systeem dat zoveel voortreffelijke mensen vernietigde, daar nu een symbolische rol toebedeeld krijgt. 'Als een schilder met een bedenkelijke ideologie in het museum hangt, is daar weinig mis mee, maar als het op de kamer van de burgemeester hangt, moet eerst worden nagegaan of bepaalde bevolkingsgroepen er geen aanstoot aan kunnen geven.'

Burgemeester De Vries zegt het 'buitengewoon ongemakkelijk' te vinden dat Reinjan Mulder de zaak in de openbaarheid heeft gebracht. Afgelopen zaterdag nog was ze aanwezig op de opening van de tentoonstelling van de werken van diens vader Piet. 'Als hij er echt zo veel moeite mee heeft, waarom heeft hij me dan gevraagd om de tentoonstelling te openen?'

De Vries, die in 2012 burgemeester werd van Geldermalsen, was tot voor kort niet op de hoogte van de achtergrond van Jan Van Anrooy. In een catalogus die in 2005 verscheen bij een Culemborgse tentoonstelling van Betuwse schilders – waaronder Van Anrooy en Mulder – staat dat Van Anrooy in 1940, als lid van de NSB, ging werken bij het Departement voor Volksvoorlichting. Dit departement was verantwoordelijk voor de nazificering van het Nederlands cultuurgood en de oprichting van de Nederlandse Kultuurkamer. Ook was Van Anrooy tijdens de oorlogsjaren waarnemend leider van de afdeling beeldende kunst van het Nederlandsche Kunsthuis, dat de opdracht had goede van slechte (kitsch) kunst te scheiden. Na de oorlog werd hij tot drie jaar interneringskamp veroordeeld, maar die straf werd teruggebracht tot een jaar, en in 1949 omgezet in een proeftijd onder begeleiding van de Stichting Toezicht Politieke Delinquenten, die toezag op de reïntegratie van oud-NSB'ers in de samenleving.

Miranda de Vries vindt het een lastige vraag: of het werk van een kunstenaar die fout was in de oorlog, daarmee ook fout werk is. 'Kun je Van Anrooy's schilderijen niet ook zien als landschapsschilderijen van de Betuwe? Ik ontvang veel mensen op mijn werkkamer, en daar zijn er veel bij die het mooi vinden en zeggen: die plek herken ik. Tegelijkertijd vind ik dat deze discussie verder gaat dan mijn werkkamer. Het is een morele vraag: of het gemeentehuis de juiste plek is voor kunst van iemand die lid is geweest van de NSB. Misschien moet je juist hier het verleden levend houden en de discussie aangaan, en zorgen dat we alert zijn en blijven leren van het verleden.'

De vijf geschonken werken van Piet Mulder komen binnenkort ook in het gemeentehuis te hangen. Reinjan Mulder eist niet dat de schilderijen van Van Anrooy worden weggehaald. 'Ik wil de oorlog van mijn ouders niet voortzetten. Ik wil alleen dat er openheid heerst, en ik vertrouw erop dat dat bij deze burgemeester in goede handen is.'

Bijlage 3

Artikel De Gelderlander d.d.27 januari 2014

Jan van Anrooij op een foto uit de jaren zeventig. De schilder overleed in 1988. foto William Hoogteyling

Raadhuis vol 'foute' schilderijen

Geldermalsense
gemeenteraad gaat
overleggen over
kunstwerken van
NSB'er Van Anrooij
in gemeentehuis.

door Walter Post

GELDERMALSEN - Kunnen de schilderijen van kunstenaar en voormalig NSB'er Jan van Anrooij blijven hangen in het gemeentehuis van Geldermalsen? Nu dat werk 'fout' blijkt te zijn, gaat burgemeester Miranda de Vries daarover dinsdag met de fractievoorzitters in de gemeenteraad overleggen.

Degene die onlangs op de maker van het werk wees is de zoon van de Geldermalsense landschapsschilder Piet Mulder (1919-2001). Reinjan Mulder was in het gemeentehuis omdat zijn moeder was overleden en hij een deel van het werk van zijn vader wilde schenken aan de gemeente. Mulder, Van Anrooij en ene Reijer Murman waren in de vorige eeuw de 'grote drie' van de Betuwe landschapskunst. En concurrenten.

Mulder wees een van de wethouders op de geschiedenis van de in Geldermalsen en omgeving toch gewaardeerde kunstschilder Van Anrooij. Dat was eind vorig jaar. Schilder Jan van Anrooij (1901-1988) betaalde zijn rekeningen met landschapjes. Ook rekeningen van de toenmalige gemeente Deil waar hij woonde, nu gemeente Geldermalsen.

Maar Van Anrooij leidde in de Tweede Wereldoorlog ook een afdeling van de Kultuurkamer, en was actief NSB'er. Hij werd berecht en veroordeeld wegens collaboratie en zat een straf uit. De schilderijen bleven in bezit van de gemeente, ze hangen al decennia in het gemeentehuis, tot

op de kamer van burgemeester Miranda de Vries toe.

Burgemeester De Vries hield onlangs nog een toespraak bij de opening van een expositie van Piet Mulder, waar diens zoon Reinjan ook haar met de herkomst van de schilderijen op haar kamer confronteerde.

Het 'foute' ballertje begon pas echt te rollen toen Mulder de Volkskrant inlichtte over de schilderijen in het gemeentehuis. Zoon Reinjan Mulder schreef: 'Volgens mij kan het nooit verkeerd zijn de achtergrond van schilders te kennen, en zeker als het schilders betreft die een voorbeeldfunctie vervullen doordat ze in het gemeentehuis hangen. Als een schilder met een bedenkelijke ideologie in het museum hangt, is daar weinig mis mee. Als het tenminste een goede of interessante schilder is.'

Maar als het op de kamer van de burgemeester komt te hangen, moet eerst worden nagegaan of bepaalde personen of bevolkingsgroepen er geen aanstoot aan kunnen nemen. De burgemeester is van iedereen.

Burgemeester De Vries heeft inmiddels het Nederlands Instituut voor Oorlogsstudies NIOD om informatie over Van Anrooij gevraagd. Die is dinsdag beschikbaar, waarna ze met de fractievoorzitters in de gemeenteraad overlegt.

Een woordvoerder van de gemeente Geldermalsen zegt dat er pas schilderijen worden verwijderd wanneer de raadsleden het daarover eens zijn.

► **Burgemeester De Vries was onlangs al geconfronteerd met herkomst schilderijen op haar werkkamer**

► **Gemeente Geldermalsen: er worden pas schilderijen verwijderd wanneer de raadsleden het daarover eens zijn**

Bijlage 4

Artikel Het Kontakt 29 januari 2014

Het Kontakt 29 januari 2014

Gedoe rond schilderijen Van Anrooy

GELDERMALSEN • In Geldermalsen is ophef ontstaan rond de schilderijen van de Betuwse landschapsschilder Jan van Anrooy.

In het gemeentehuis hangen veertien schilderijen van Van Anrooy die bekend staat als 'de schilder van de Betuwe'. Vorige week werd bekend dat Van Anrooy mogelijk een NSB verleden heeft en betrokken is geweest bij een afdeling van de Kultuurkamer, een door de Duitsers ingesteld instituut waar kunstenaars zich moesten aanmelden als ze hun vak uit wilden oefenen. Schilderijen van Van Anrooy hangen in het hele gemeentehuis; ook in de kamer van burgemeester Miranda de Vries. De zaak kwam aan het rollen toen nabestaanden van Piet Mulder, een andere Betuwse schilder, de doeken bij een bezoek aan het gemeentehuis herkende. Daarop ontwikkelde zich een ware mediahype. Landelijke media meldten zich met camera en al bij het gemeentehuis om de 'nazikunst' in beeld te brengen. Volgens voorlichter Co van Leeuwen waren de schilderijen destijds eigendom van de gemeente Deil en zijn ze na de herindeling in

Geldermalsen terecht gekomen. "Als Van Anrooy krap bij kas zat, betaalde hij de bakker en de slager én de gemeente met zijn schilderijen." Er was in het gemeentehuis niets bekend van het verleden van de schilder. "Maar uiteraard gaan we daar nu mee aan de slag. We willen de feiten op tafel heb-

ben." Daarvoor heeft de gemeente contact gezocht met het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie en zoekt men aanvullend bewijs in het Nationaal Archief. "Zodra alles duidelijk is, geven we nadere informatie." Burgemeester De Vries praat op korte termijn de fractieleiders bij.

Bijlage 5

Rapportage NIOD inzake Jan van Anrooy d.d. 27 januari 2014 (ontvangen per e-mail)

Naar aanleiding van uw verzoek om informatie over de positie/houding van de Betuwse schilder Jan van Anrooy tijdens de Tweede Wereldoorlog, heb ik in de relevante collecties van het NIOD een onderzoek naar deze persoon ingesteld. Dit onderzoek heeft de volgende gegevens opgeleverd.

Jan Adriaan Marie van Anrooy (geboren 1901 in Zaltbommel, overleden 1988 in Geldermalsen) was in 1941 plaatsvervangend hoofd van de Afdeling Bouwkunst, Beeldende Kunsten en Kunstambacht (BBK) van het Departement van Volksvoorlichting en Kunsten (DVK). Dit departement was op 26 november 1940 nieuw opgericht en naar Duits voorbeeld gestructureerd en opgezet. Het DVK hield zich vooral bezig met de nationaalsocialistische beïnvloeding van de Nederlandse cultuur, media en kunsten via de door haar beheerste radio, film en pers, die tot de belangrijkste afdelingen van het departement behoorden. De meeste werknemers bij het DVK waren lid van de NSB. De Duitse bezettingsautoriteiten moest alle benoemingen goedkeuren en bepaalde ook de hoofdlijnen van het beleid.

Secretaris-generaal van het DVK was aanvankelijk de filosoof en overtuigd nationaalsocialist Tobie Goedewaagen (1895-1980). Goedewaagen was zozeer op Duitsland gericht dat hij daardoor in 1942 zelfs in conflict kwam met NSB-leider A. Mussert. Dit leidde begin 1943 tot zijn ontslag als secretaris-generaal.

Het hoofd van de Afdeling BBK, en daarmee Van Anrooy's directe superieur bij het departement, was de portretschilder en NSB'er Eduard Gerdes (1887-1945). Gerdes werd na de oorlog omschreven als een 'idealist zonder werkelijkheidszin'. Als rechtgeaarde NSB'er wilde hij geen inmenging van de Duitsers in het beeldende kunstbeleid, maar stond hij evenmin aan de zijde van Goedewaagen in diens pleidooi voor een nieuwe Germaanse cultuur. Hij hield zich diplomatiek afzijdig, maar was desondanks zeer gedreven om de beeldende kunstenaars op één lijn te krijgen en de deplorabele toestand voor de hele beroepsgroep te verbeteren. (Bron: Benien van Berkel, 'Dr. Tobie Goedewaagen (1895-1980); Een leven lang nationaal-socialist', proefschrift-versie, pag. 184).

In mei 1941 gaf Van Anrooy op het Departement een uiteenzetting over de op te richten Nederlandse Kultuurkamer, waarvan een ieder die een tak van kunst actief beoefende verplicht lid moest worden, en tevens een toelichting op wat volgens hem 'volksche kunst' en wat 'ontaarde kunst' was. Volks was "kunst ontstaan uit de gevoelens van ons volk of zoals een Nederlander het voelt", ontaard was "kunst die zijn aard verloren heeft, bewust of onbewust" (bron: NIOD archief 102, inventarisnummer 3581). Eind maart had hij overigens in een interview met het ANP gezegd dat 'ontaarde kunst' in Nederland weinig voor kwam (bron: website historische kranten van de KB, Rotterdamsch nieuwsblad van 31-3-1941, derde blad, pag. 1).

In ons archief bevindt zich een vertrouwelijke brief van Van Anrooy aan secretaris-generaal Goedewaagen uit december 1941, waarin hij rapporteert dat sommige NSB'ers zeer kritisch stonden tegenover de kunstpolitiek van Goedewaagen. Aan het einde van dit schrijven staat de volgende zinsnede: "Ik betreur het ten eerste, dat kameraden zo verdeeld moeten zijn en twijfel aan het begrip over ons leidend beginsel bij deze groep van kameraden" (bron: NIOD archief 102, inventarisnummer 1569). Indien de inhoud van deze brief op oprechte wijze de houding van Van Anrooy weerspiegelt, dan kan geconcludeerd worden dat hij vierkant achter het leiderschap van Goedewaagen stond.

Van Anrooy heeft zich in juli 1942 als beeldend kunstenaar aangemeld bij de Kultuurkamer (bron: NIOD cartotheek NKK).

In het voorjaar van 1942 werd Van Anrooy leider van het 'Nederlandsche Kunsthuis' in Amsterdam. Volgens de statuten was het doel van de Stichting Het Nederlandsche Kunsthuis "het bemiddelend optreden bij alle aangelegenheden, waarbij overheid en publiek voorlichting behoeven op het gebied der vrije en toegepaste kunsten. Zij tracht dit doel o.m. te bereiken door het geven van adviezen betreffende de inrichting en versiering van gebouwen en het geven van tentoonstellingen van bouwkunst, vrije- en toegepaste schilderkunst en van ambachts- en nijverheidskunst en hare toepassingen op uitgebreide schaal." (bron: NIOD archief 113, inventarisnummer 78). De leider van het Kunsthuis werd aangesteld door de secretaris-generaal van het DVK.

Historica B. van Berkel schrijft hierover: "Goedewaagen was erg ingenomen met het Nederlandsch Kunsthuis op het Rokin in Amsterdam, dat hij zelf officieel opende in maart 1942. Het Kunsthuis had wel wat weg van het Huis van de Germaanse Kunst in Berlijn, maar was meer dan alleen een kunstgalerie voor de kunst van de Nieuwe Orde. Het Kunsthuis fungeerde niet alleen als tentoonstellingsruimte, maar ook als bemiddelingsbureau voor opdrachten aan beeldende kunstenaars in de geest van de cultuurpolitieke lijn van het DVK. Goedewaagen hoopte dat het Kunsthuis de valse, ontaarde kunst en de kitsch zou bestrijden, en kansen zou geven aan jonge, veelbelovende kunstenaars. Schilders, beeldhouwers, architecten en nijverheidskunstenaars konden er niet alleen exposeren, maar kregen er ook opdrachten voor werk en exposities. Uiteraard gebeurde dit op strenge selectie, en wel door het DVK. Criterium was of de kunstenaar in kwestie 'leiding kon geven aan de Volksche Kunst'. Een sprekend voorbeeld is de tentoonstelling 'Wansmaak en Gezonde Kunst' (1942 [JK: volgens een uitnodiging in dossier 113-77 was dit in 1943]), waar kitsch en volkse kunst naast elkaar werden getoond. Het Kunsthuis beoogde ook om voorlichting te geven aan particulieren en (overheids)instellingen bij de bouw en inrichting van kantoren, fabrieken, scholen en woonhuizen. In het Kunsthuis kon men namelijk zien wat goede, Nederlandse kunst was en wat de bedoelingen van het DVK precies waren." (Bron: Benien van Berkel, 'Dr. Tobie Goedewaagen', proefschrift-versie, pag. 242-243.)

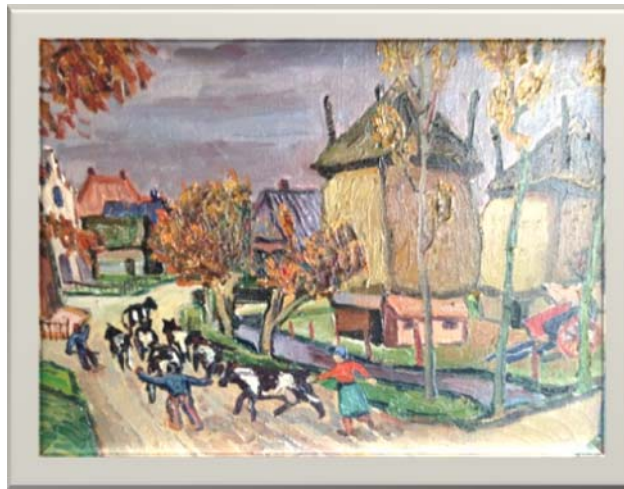
In 'De Schouw', het blad van de Kultuurkamer, verscheen eind maart 1942 een artikel over het Kunsthuis, geschreven door een zekere Frits Sampimon. Daarin stond o.a. de volgende passage: "De belangrijkste groep, die zich in de toekomst tot Het Nederlandsche Kunsthuis zal kunnen wenden, zijn echter de particulieren. Vooral de doorsnee Nederlander heeft voorlichting op het gebied der kunst dringend van noode. Hoeveel kitsch is hem niet door Joodsche verkoopallures in de maag gestopt?" (F. Sampimon, 'Kunst in Kentering. Het Nederlandsche Kunsthuis', in *De Schouw* jrg. 1 no. 6 (30 maart 1942), pag. 129-130.)

Volgens een recent artikel van Reinjan Mulder (<http://www.reinjanmulder.nl/2014/01/nazi-kunst-in-het-gemeentehuis-de-zaak-jan-van-anrooy/>) is Jan van Anrooy na de oorlog tot drie jaar interneringskamp veroordeeld. In de collecties van het NIOD, die wat informatie over naoorlogse interneringen betreft verre van volledig zijn, heb ik daar geen bevestiging van kunnen vinden. Indien Van Anrooy inderdaad veroordeeld is, zal er ongetwijfeld een dossier over hem aanwezig zijn in het zogeheten Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging (CABR), dat bij het Nationaal Archief in Den Haag berust (www.gahetna.nl). Ik raad u dan ook aan om ook daar onderzoek te (laten) doen. Omdat het CABR veel privacygevoelige informatie bevat dient voor inzage vooraf schriftelijk toestemming te worden gevraagd bij het Nationaal Archief. Zie voor meer informatie hierover: <http://www.gahetna.nl/vraagbaak/onderzoeksgids/oorlogsgids-12-hoe-kan-ik-onderzoek-doen-archief-bijzondere-rechtspleging>.

Wat betreft uw tweede vraag, naar een gedragslijn 'hoe om te gaan met kunst van schilders met een twijfelachtig oorlogsverleden', moet ik u laten weten dat het NIOD een dergelijke gedragslijn niet kan geven. De gemeente zal in dit specifieke geval dan ook zelf tot een afweging en oordeel moeten komen.

Jeroen Kemperman

NIOD Afdeling Collecties en Diensten

Bijlage 6

Verklaring gemeentebestuur Geldermalsen d.d. 28 januari 2014

Van Anrooy in gemeentehuis Geldermalsen

In het gemeentehuis te Geldermalsen hangen verspreid over meerdere werkvertrekken in totaal veertien landschapsschilderijen van de schilder Jan van Anrooy, algemeen bekend als dé schilder van de Betuwe. Onlangs werd het gemeentebestuur gewezen op het feit dat deze schilder tijdens de Tweede Wereldoorlog een twijfelachtige rol in dienst van de Duitse bezetter zou hebben gespeeld.

Het gemeentebestuur wenst zich bij haar afwegingen in deze uitsluitend te laten leiden door feiten. Het Nationaal Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD) wordt in deze als gezaghebbende en betrouwbare bron beschouwd.

Desgevraagd heeft het NIOD op 27 januari jl. nadere informatie verstrekt over de positie van de heer Van Anrooy tijdens de oorlog. Uit deze informatie blijkt, dat Van Anrooy in 1941 bekend staat als plaatsvervangend hoofd van de Afdeling Bouwkunst, Beeldende Kunsten en Kunstambacht (BBK) van het Departement van Volksvoorlichting en Kunsten (DVK). In 1942 heeft hij zich als beeldend kunstenaar aangemeld bij de Kultuurkamer. Uit de verkregen informatie blijkt tevens, dat hij een loyaal aanhanger was van de secretaris-generaal van het DVK, de filosoof en overtuigd nationaal socialist de heer Tobie Goedewaagen. Het NIOD geeft geen nader inzicht in de vraag of het handelen van Van Anrooy al dan niet op pragmatische of ideologische motieven was gebaseerd en evenmin kan worden aangegeven in hoeverre Van Anrooy door persoonlijk handelen anderen heeft benadeeld.

Het NIOD kan niet bevestigen, dat Van Anrooy – zoals wordt beweerd – is veroordeeld en in een interneringskamp heeft gezeten. Informatie over veroordelingen en interneringen na de oorlog berust bij het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging (CABR) bij het nationaal Archief in Den Haag. Op advies van het NIOD is hier aanvullende informatie opgevraagd.

In 1946 heeft de heer Van Anrooy zich gevestigd in het tot de voormalige gemeente Deil behorende dorp Rumpt (nu gemeente Geldermalsen). Uit niets blijkt, dat zijn komst, wonen en werken aldaar bij de lokale bevolking op weerstand heeft gestuit. In de periode 1946-1959 (tot zijn emigratie naar Zuid-Afrika) heeft hij hier vele landschapsschilderijen van Rumpt en direct omgeving geschilderd. Vele inwoners hebben hiervan exemplaren in hun bezit, een aantal is bij de voormalige gemeente Deil terecht gekomen en heeft uiteindelijk in het gemeentehuis van Geldermalsen een plaats gevonden. Na zijn terugkeer uit Zuid-Afrika heeft Van Anrooy gewoond en gewerkt in het eveneens tot de gemeente Geldermalsen behorende dorp Tricht. Ook uit deze laatste periode zijn enkele in het gemeentehuis aanwezige schilderijen afkomstig.

Sinds het ontstaan van de huidige gemeente Geldermalsen (1-1-1978) hebben hier op verschillende plaatsen en momenten, omgeven met uitgebreide publiciteit, overzichtstentoonstellingen van het werk van Van Anrooy plaatsgevonden. Deze tentoonstellingen hebben niet tot protest geleid. Tot op de dag van vandaag maakt het werk van Van Anrooy nog onderdeel uit van tentoonstellingen in ons land en wordt het in tal van galerieën verkocht.

Gerekend vanaf de Tweede Wereldoorlog – dus ruim 65 jaar - konden werken van Van Anrooy worden aangetroffen in achtereenvolgens de gemeentehuizen van Deil en Geldermalsen. Duizenden mensen moeten ze gedurende die periode hebben gezien, zonder dat dit tot een afkeurende reactie heeft geleid. Na de media-aandacht over deze kunstwerken in de achterliggende week hebben zich

uitsluitend (voormalige) inwoners gemeld om te pleiten voor het behoud van deze schilderijen op hun huidige plaats. Zonder daaraan direct een conclusie te verbinden zou het gemeentebestuur bij een tegengesteld geluid en een geconstateerd gevoel van onbehagen zeker tot een hernieuwde afweging komen. Echter, dergelijke signalen hebben het gemeentebestuur, ook via de social media, niet bereikt.

Zoals al enkele malen aangegeven, bestaat het werk van Van Anrooy uit landschapsschilderijen die een beeld geven van het landschap, het wonen en werken van de agrarische bevolking in de Betuwe in een inmiddels ver verleden. Op geen enkele wijze kan aan deze werken een discutabel ideologisch gedachtegoed worden gekoppeld. De schilder kan fout geweest zijn, in dit geval zijn werken zeker niet.

Op basis van het vorenstaande ziet het gemeentebestuur geen aanleiding de schilderijen van Van Anrooy alsnog uit het gemeentehuis te verwijderen, een beslissing waarmee op geen enkele wijze een waardeoordeel over de rol van deze schilder tijdens de oorlog wordt uitgesproken. In een rechtsstaat als Nederland is het een groot goed, dat iemand na het uitzitten van een straf, in staat wordt gesteld en gestimuleerd om opnieuw op een volwaardige wijze aan de samenleving deel te nemen.

De schilderijen van Van Anrooy dateren vooral uit deze naoorlogse periode en het zou als een onterechte tweede veroordeling kunnen worden beschouwd wanneer zijn werk alsnog lokaal in de ban zou worden gedaan. Dit zou onrecht doen aan de beginselen van de rechtsstaat, de persoon Van Anrooy, zijn nabestaanden én aan zijn werk wat zeker voor de gemeente van cultuur-historische waarde mag worden beschouwd.

Geldermalsen, 28 januari 2014

Bijlage 7

Artikel De Volkskrant d.d. 29 januari 2014

Geldermalsen houdt werken 'foute' schilder

Bron: ANP (en ook zo overgenomen door andere landelijke media)

De gemeente Geldermalsen gaat de 14 schilderijen van landschapsschilder Jan van Anrooy niet uit het raadhuis verwijderen. Dat hebben burgemeester Miranda de Vries en de fractievoorzitters van de gemeenteraad besloten, laat de gemeente vandaag weten.

Van Anrooy heeft tijdens de Tweede Wereldoorlog weliswaar bij de Kultuurkamer gewerkt en was een sympathisant van het nationaal-socialisme, maar de werken die Geldermalsen bezit dateren grotendeels uit zijn naoorlogse periode.

'De schilderijen alsnog lokaal in de ban doen zou als een onterechte tweede veroordeling kunnen worden beschouwd', vindt de gemeente. 'Het is in Nederland een groot goed dat iemand opnieuw mag beginnen.'

Over de schilderijen van Van Anrooy (1901 - 1988) ontstond onlangs ophef, nadat nabestaanden van een andere Betuwse landschapsschilder, Piet Mulder, de werken herkenden als van de man die bij hen thuis als 'goed fout' bekendstond. De gemeente vroeg daarop opheldering aan het Nederlands Instituut voor Oorlogs Documentatie NIOD.

'Het NIOD kan niet zeggen of Van Anrooy uit ideologische of pragmatische motieven heeft gehandeld. Evenmin is bekend of hij na de oorlog is veroordeeld en in een interneringskamp heeft gezeten, zoals wordt beweerd. Dat laatste wordt nog nagezocht bij het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging', meldt de gemeente.

Geldermalsen laat zwaar wegen dat duizenden mensen werk van Van Anrooy na de oorlog hebben gezien, zonder dat dit ooit tot rumoer leidde. Ook in de afgelopen week kwamen er geen afkeurende reacties bij de gemeente binnen. Bovendien hebben zijn Betuwse taferelen niets te maken met 'een discutabel ideologisch gedachtegoed. De schilder kan fout geweest zijn, in dit geval zijn werken zeker niet.'

Bijlage 8

Artikel Nieuwsblad Geldermalsen d.d. 30 januari 2014

Artikel Het Kontakt d.d. 5 februari 2014

Ingezonden brief De Gelderlander d.d. 6 februari 2014 (bron 14)

Werk Van Anrooy blijft hangen

GELDERMALSEN - In het gemeentehuis te Geldermalsen hangen verspreid over meerdere werkvertrekken in totaal veertien landschapsschilderijen van de schilder Jan van Anrooy. Vorige week werd het gemeentebestuur gewezen op het feit dat deze schilder tijdens de Tweede Wereldoorlog een twijfelachtige rol in dienst van de Duitse bezetter zou hebben gespeeld. Daarop heeft de gemeente de zaak onderzocht en zich 'uitsluitend laten leiden door feiten'. Uit bronnen van het Nationaal Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD) blijkt, dat Van Anrooy in 1941 bekend staat als plaatsvervangend hoofd van de Afdeling Bouwkunst, Beeldende Kunsten en Kunstambacht van het Departement van Volksvoorziening en Kunsten. In 1942 heeft hij zich aangemeld bij de Kultuurkamer. Het NIOD weet niet of het handelen van Van Anrooy op pragmatische of ideologische motieven was gebaseerd. Evenmin kan worden aangegeven in hoeverre Van Anrooy door persoonlijk handelen anderen heeft benadeeld. Ook kan men niet bevestigen of Van Anrooy is veroordeeld en in een interneringskamp heeft gezeten. Hierover

Van Anrooy blijft in gemeentehuis

GELDERMALSEN - Geldermalsen ziet geen aanleiding om de schilderijen van Van Anrooy uit het gemeentehuis te verwijderen. Dat heeft de gemeente vorige week laten weten.

Er ontstond ophef over de schilderijen, omdat de schilder tijdens de Tweede Wereldoorlog mogelijk een dubieuze rol in dienst van de Duitse bezetter zou hebben gespeeld. Daarop heeft de gemeente de zaak onderzocht en zich 'uitsluitend laten leiden door feiten'. Uit bronnen van het Nationaal Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD) blijkt, dat Van Anrooy in 1941 bekend staat als plaatsvervangend hoofd van de Afdeling Bouwkunst, Beeldende Kunsten en Kunstambacht van het Departement van Volksvoorziening en Kunsten. In 1942 heeft hij zich aangemeld bij de Kultuurkamer. Het NIOD weet niet of het handelen van Van Anrooy op pragmatische of ideologische motieven was gebaseerd. Evenmin kan worden aangegeven in hoeverre Van Anrooy door persoonlijk handelen anderen heeft benadeeld. Ook kan men niet bevestigen of Van Anrooy is veroordeeld en in een interneringskamp heeft gezeten. Hierover

is aanvullende informatie opgevraagd bij het Centraal Archief Bijzondere Rechtspleging. De gemeente stelt vast dat er nooit eerder ophef is ontstaan over de schilderijen, ook al zijn ze vaak te zien geweest in gemeentehuizen, galerijen en op exposities. Ook stuitte de komst van Van Anrooy, die zich in 1946 te Rumpt vestigde en later in Tricht woonde, niet op weerstand.

Waardeoordeel

De gemeente benadrukt dat het besluit om de schilderijen te laten hangen op geen enkele wijze een waardeoordeel inhoudt over de rol van de schilder tijdens de oorlog. "In een rechtsstaat als Nederland is het een groot goed, dat iemand na het uitzitten van een straf in staat wordt gesteld opnieuw op een volwaardige wijze aan de samenleving deel te nemen", schrijft de gemeente.

"De schilderijen van Van Anrooy dateren vooral uit de naoorlogse periode. Het zou als een onterechte tweede veroordeling kunnen worden beschouwd wanneer zijn werk alsnog lokaal in de ban zou worden gedaan. Dit zou onrecht doen aan de beginselen van de rechtsstaat, de persoon van Van An-

rooy, zijn nabestaanden én aan zijn werk wat voor de gemeente van cultuur-historische waarde mag worden beschouwd." De gemeente stelt vast dat de schilderijen - die vaak het leven en werken van de agrarische bevolking in een ver verleden in beeld brengen - op geen enkele wijze gekoppeld kunnen worden aan een discutabel ideologisch gedachtegoed. "De schilder kan fout geweest zijn, zijn werken zeker niet."

In het gemeentehuis hangen veertien schilderijen van Van Anrooy, die bekend staat als 'de schilder van de Betuwe'. Ook in de kamer van burgemeester Miranda de Vries hangt een van zijn werken. Er was in het gemeentehuis niets bekend van het verleden van de schilder. De zaak kwam aan het rollen toen nabestaanden van Piet Mulder, een andere Betuwse schilder, de doeken bij een bezoek aan het gemeentehuis herkenden. Daarop ontwikkelde zich een mediahype. Landelijke media meldden zich met hun camera's bij het gemeentehuis om de 'nazikunst' in beeld te brengen. De schilderijen waren eigendom van de gemeente Deil en kwamen na de herindeling in Geldermalsen terecht.

Lezersbrief

Brieven van maximaal 150 woorden richten aan: redactie.
rivierenland@gelderlander.nl. De redactie behoudt zich het recht voor brieven in te korten.

Jan van Anrooy

De afgelopen tijd heb ik met enige verbazing de discussie in De Gelderlander gevolgd over het oorlogsverleden van de Lingschilder Jan van Anrooy. Walter Post stelt in De Gelderlander van 3 februari: 'Nooit is in de afgelopen decennia in Geldermalsen ook maar gerept van een kwelijk verleden'.

Dat is echter niet geheel juist. In 2005 organiseerde ondergetekende een expositie in het Museum Elisabeth Weeshuis te Culemborg, waarop werk van Jan van Anrooy te zien was. Bij de tentoonstelling verscheen een catalogus waarin duidelijk staat dat Van Anrooy wegens zijn lidmaatschap van de Kultuurkamer was veroordeeld. Dat was in eerste instantie tot drie jaar interneringskamp, maar na bemiddeling van bevriende kunstenaars was deze straf teruggebracht tot een jaar. Van Anrooy hoefde het kamp niet in, want in 1949 gaf de minister de straf nog eens een voorwaardelijk karakter. Maar wel onder voorwaarde dat hij zich onder begeleiding stelde van de Stichting Toezicht Politieke Delinquenten. Op 5 maart 1949 schrijft Jan van Anrooy een brief aan zijn vriend

Arie Baggerman, kunstschilder in Vianen, waarin hij hem bedankt voor zijn inspanningen tot strafvermindering. Hij zegt onder meer: 'Ik had nooit gedacht dat het zou lukken me te redden van dat kamp'. En over de motivatie lid te worden van de Kultuurkamer stelt hij dat 'mijn uitsluitend doel de sociale positie van den kunstenaar was geweest'. Het vooruitzicht drie jaar het kamp in te moeten, maakte hem wanhopig: 'Dat ik niet krankzinnig zou worden in een kamp, daarover bestond bij mij slechts 5 procent hoop. Mijn karakter kennende begrijp je dus wel waartoe ik was besloten'. In dit laatste zinspeelt Van Anrooy op zelfmoord. Hij besluit met: 'Ik kan het nog steeds niet geloven. Er is ook werkelijk een mirakel gebeurd'.

Zijn verleden bleef hem wel achtervolgen. Zo weigerde de bekende schrijver-criticus Jan Greshoff in 1951 een voorwoord te schrijven in een catalogus van Jan van Anrooy, toen hem het verleden van de schilder ter ore was gekomen. Los van zijn discutabele verleden blijft het artistieke werk van Jan van Anrooy tot het beste en meest inspirerende van onze streek behoren, ja zelfs naar landelijk maatstaven mag het zich rekenen tot de top.

Peter Schipper, Tiel
conservator Flipje- en Streekmuseum
Tiel